

T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı

Sanat ve Tasarım Bilim Dalı

ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE SÜRREALİZM VE ARI İMGESİ

Kürşat ÇINAR

Doç. Dr. Filiz ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2025

ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE SÜRREALİZM VE ARI İMGESİ

Kürşat ÇİNAR

Doç. Dr. Filiz ÖZTÜRK

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı

Sanat ve Tasarım Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2025

KABUL VE ONAY

Kürşat Çınar tarafından hazırlanan “Çağdaş Türk Resminde Sürrealizm ve Arı İmgesi” başlıklı bu çalışma, 24.11.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğretim Üyesi Ebru KÖSE (Başkan)

Doç. Dr. Filiz ÖZTÜRK (Danışman)

Prof. Dr. Semra ÇEVİK

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan *“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”* kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

24/11/2025

Kürşat ÇİNAR

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Doç. Dr. Filiz ÖZTÜRK** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Kürşat ÇİNAR

ÖN SÖZ

Sanat eğitimi aldığım süreçte resimde gerçeküstü anlatım biçimi daima ilgimi çekmiştir. Bu nedenle tez konusu olarak, bilinçaltında yatan düşünceleri ve yine bilinçaltının yönlendirdiği rüyaları ifade etmede başarılı olan resim sanatında sürreal akımını incelemek istedim. “Çağdaş Türk Resim Sanatında Sürrealizm ve Arı İmgesi” başlıklı çalışmada çağdaş Türk resminde sürreal akımın etkilerini inceleyerek, çocukluğumdan beri bilinçaltımı meşgul eden arı ile ilgili korkularımı ve endişelerimi yansıtacak özgün sürreal uygulamalar yapmayı amaçladım.

Yaşamım boyunca mücadele etme azmime destek olan kıymetli aileme, eğitim hayatım boyunca yanımda durarak sen yaparsın diyerek ilerlediğim bu yolda desteklerini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Filiz ÖZTÜRK’e ve eğitim hayatımda emeği bulunan tüm hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Kürşat Çınar
Ardahan-2025

ÖZET

ÇİNAR, Kürşat. *Çağdaş Türk Resminde Sürrealizm ve Arı İmgesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2025

Sürrealizm, sanat üretimlerinin psikolojik açıdan incelenmesiyle ve Sigmund Freud'un psikanaliz kuramından yararlanarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında çıkan ve birçok sanat dalını etkileyen Sürrealizm akımı, Türk resminde 1950'den itibaren görülmeye başlamıştır. Çalışmada, Cumhuriyet dönemi ile günümüz arasında Türk resminde sürrealist etkiler incelenmiş bu üslupta eser veren seçilmiş sanatçılar ve eserleri örnekler verilmiştir. Bu dönemde soyut temalar ön plana çıkmış ve bireysel ifadeye daha çok yer verilmeye başlanmıştır. Batı sanatındaki akımların etkili olduğu dönemlerde olmasa bile 1950 ve 1960'lı yıllardan itibaren Türk resim sanatında sürreal etkiler görülmeye başlanmıştır.

Çalışmanın uygulamalar kısmında kuvvetli bir anlatım gücüne sahip olan arı imgesi tercih edilmiştir. Arı imgesinin, tarihte belli başlı mitolojik metinlerde ve arkeolojide ele geçen buluntularda bereket, temizlik-saflık, çalışkanlık gibi simgesel anlatımlarıyla karşılaşılmıştır. Arı imgeli resimleri de konuya dâhil edip arıların hayatta kalma içgüdülerini, insanlara benzeyen karakteristik yapılarından ilham alarak düşsel bir ifadeyle aktarılmıştır.

Çalışma, Türk sürreal resim sanatının gelişim sürecini inceleyerek günümüzdeki durumu hakkında bilgi vermeyi ve arı imgesinin sembolik ve estetik potansiyelini kullanarak sürrealist yaklaşımla sanatsal uygulamalar yapmayı amaçlamıştır.

Anahtar Sözcükler:

Sürrealizm, Çağdaş Türk Resmi, Gerçeküstü, Arı İmgesi, Resim Sanatı.

ABSTRACT

ÇİNAR, Kürşat. *Surrealism and the Image of the Bee in Contemporary Turkish Painting*, Master's Thesis, Ardahan, 2025

Surrealism emerged through the psychological examination of artistic productions and by drawing on Sigmund Freud's psychoanalytic theory. The Surrealist movement, which emerged in Europe between the First and Second World Wars and influenced many art forms, began to appear in Turkish painting from 1950 onwards. This study examines surrealist influences in Turkish painting between the Republican era and the present day, providing examples of selected artists and their works in this style. During this period, abstract themes came to the fore and greater emphasis was placed on individual expression. Even if it was not a period influenced by Western art movements, surrealist influences began to appear in Turkish painting from the 1950s and 1960s onwards.

The image of the bee, with its powerful narrative force, was chosen for the applications section of the study. The image of the bee has been encountered in historical mythological texts and archaeological findings with symbolic representations of fertility, cleanliness-purity, and industriousness. Images featuring bees have also been included in the subject matter, conveying the bees' survival instincts and their human-like characteristics through an imaginative expression inspired by these traits.

The study aims to examine the development process of Turkish surrealist painting, provide information about its current state, and create artistic applications using a surrealist approach by utilizing the symbolic and aesthetic potential of the bee image.

Keywords:

Surrealism, Contemporary Turkish Painting, Surrealism, Bee Image, Painting Art.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

KB	Kutadgu Bilig
KÜGB	Kâğıt Üzerine Guaş Boya
KÜPB	Kâğıt Üzerine Pastel Boya
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜAB	Tuval Üzerine Akrilik Boya
YY	Yüz Yıl

RESİMLER DİZİNİ

- Resim 1. Sandro Botticelli, Venüs, 1482-1486, Tuval üzerine tempera, Uffuzi, Floransa.
- Resim 2. Umberto Boccioni, Bir Bisikletlinin Hareketliliği, 1913, Venedik.
- Resim 3. Hannah Höch, Almanya'nın Son Weimar, Bira Göbekli Kültür Çağı, 1919.
- Resim 4. Jean Arp, İsimsiz, 1917.
- Resim 5. Francis Picabia, Aşk Töreni, 1917.
- Resim 6. Marcel Duchamp, Şişe Askılığı, 1961.
- Resim 7. Marcel Duchamp, R. Mutt, (Pisuar, Çeşme), 1917.
- Resim 8. Hans Arp, İsimsiz Geometri, Modern Sanatlar Galerisi, New York.
- Resim 9. Max Ernst, Tüm Şehir, 1934. Londra.
- Resim 10. Max Ernst, Orman ve Güvercin, 1927 Paris.
- Resim 11. Max Ernst, Gelinin Tuvaleti, 1940.
- Resim 12. Joan Mirò, Gün Doğumunda Kadınlar ve Kuş, 1946.
- Resim 13. René Magritte, Adamın Oğlu, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1964.
- Resim 14. René Magritte, İmgelerin İhaneti, 1929.
- Resim 15. Yves Tanguy, Zamanın Mobilyası, 1936.
- Resim 16. Luis Buñuel, Endülüs Köpeği, 05.06.1929.
- Resim 17. Salvador Dali, Belleğin Azmi, Yağlı Boya, 24 x 33 cm, 1931.
- Resim 18. Mehmet Siyah Kalem.
- Resim 19. Mahmut Cüda, Sara'nın Portresi, 1929.
- Resim 20. Cevat Dereli, Sultanahmet Camii, 1950.
- Resim 21. Turgut Zaim, Yörükler Köyü.
- Resim 22. Nuri İyem, Tarladan Dönüş, 1993.
- Resim 23. Nedim Günsur, Balıkçılar Pazarı, 1967.
- Resim 24. Nuri Abaç, Gemi, 1989.
- Resim 25. Erol Akyavaş, Vav, 1984.
- Resim 26. Erol Akyavaş, Miraçname, 1987.
- Resim 27. Yüksel Arslam, Arture 156, Kapital 4 (Sınıflar, 1971).
- Resim 28. Yüksel Arslan, Le Capital Serisi, 1975.
- Resim 29. Komet, İsimsiz, 1992.
- Resim 30. Erol Deneç, Benden Güzel Var Mı? , 2012.

Resim 31. Alaettin Aksoy, Vadedişmiş Toprak, 1998.

Resim 32. Utku Varlık, Karışık Teknik.

Resim 33. Ergin İnan, Kağıt ve Kalem Sergisi, 2023.

Resim 34. Semra Çevik, Çini Boyama, 10x10 cm, 2025.

Resim 35. Semra Çevik, Çini Boyama, 10x10 cm, 2025.

Resim 36. Güzel Artemis Heykeli.

Resim 37. Güzel Artemis Heykeli.

Resim 38. Büyük Artemis Heykeli.

Resim 39. Salvador Dali, Uyanmadan Bir Saniye Önce Bir Arının Narın Etrafında Uçmasıyla Oluşan Rüya, 1944.

Resim 40. Resim 39'dan kesit.

Resim 41. Joseph Beuys, Kassel'deki Documenta 6 için kurduğu yerleştirme, balı pompalayan motorların yanında, 1977.

Resim 42. Mark Thompson, Performans sanatı denemesi, Kovan'da Yaşamak, 1979.

Resim 43. Aganetha Dyck, Uzatılmış Düğün Partisi; Nedime, 1995.

Resim 44. Francene Hart, Arı Mandala, 2013.

Resim 45. Francene Hart, Altı Köşe.

Resim 46. Yüksel Arslan, ARTURE.

Resim 47. Ergin İnan, 2006.

Resim 48. Ergin İnan, 2013.

Resim 49. Ergin İnan, 2013.

Resim 50. Ergin İnan, 2013.

Resim 51. Ergin İnan, 2013.

Resim 52. Ergin İnan, 2013.

Resim 53. Ergin İnan, 2013.

Resim 54. Ergin İnan, 2013.

Resim 55. Ergin İnan, 2015.

Resim 56. Ergin İnan, 2015.

Resim 57. Ergin İnan, 2015.

Resim 58. Kürşat Çinar, Kolaj, 29x22 cm, 2025.

Resim 59. Kürşat Çinar, Kolaj, 29x22, 2025.

Resim 60. Kürşat Çinar, Kolaj, 29x22 cm, 2025.

Resim 61. Kürşat Çinar, Kolaj, 29x21 cm, 2025.

Resim 62. Kürşat Çinar, Kolaj, 29x22 cm, 2025.

Resim 63. Kürşat Çinar, Kolaj, 33x32 cm, 2025.

Resim 64. Kürşat Çinar, Kolaj, 30x23 cm, 2025.

Resim 65. Kürşat Çinar, Kolaj, 50x46 cm, 2025.

Resim 66. Kürşat Çinar, Kolaj, 42x33 cm, 2025.

Resim 67. Kürşat Çinar, Kolaj, 35x33 cm, 2025.

Resim 68. Kürşat Çinar, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 50x35 cm, 2025.

Resim 69. Kürşat Çinar, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 50x35 cm, 2025.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
RESİMLER DİZİNİ	ix
İÇİNDEKİLER	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	3
SÜRREALİZMİN AKIMININ TARİHSEL GELİŞİMİ	3
1.1. SÜRREALİZMİN TANIMI VE TARİHÇESİ.....	7
1.2. RESİM SANATINDA SÜRREALİZM.....	9
2. BÖLÜM.....	20
ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE SÜRREALİZM.....	20
2.1. TÜRKİYE'DE ÇAĞDAŞ RESİM SANATIN GELİŞİMİ	20
2.2. ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE SÜRREALİZM.....	28
2.3. ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE SÜRREALİST RESSAMLAR	30
2.3.1. Nuri Abaç	30
2.3.2. Erol Akyavaş	31
2.3.3. Yüksel Arslan	33
2.3.4. Gürkan Coşkun.....	35
2.3.5. Erol Deneç	36
2.3.6. Alaettin Aksoy.....	37
2.3.7. Utku Varlık.....	39
2.3.8. Ergin İnan	40
2.3.9. Semra Çevik	41

3. BÖLÜM.....	43
ARI İMGESİNİN SANATSAL, KÜLTÜREL VE MİTOLOJİ BAĞLAMINDA	
SEMBOL OLARAK KULLANIMI	43
3.1. İMGE VE SEMBOL NEDİR?	43
3.2. ARI İMGESİNİN SANATSAL, KÜLTÜREL VE MİTOLOJİ	
BAĞLAMINDA KULLANIMI	44
3.1. SEÇİLİ ESERLER ÜZERİNDEN ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM	
SANATINDA SÜRREAL ARI İMGESİ	51
4. BÖLÜM.....	57
ARI İMGESİ KULLANARAK OLUŞTURULAN SÜRREAL UYGULAMALAR	
.....	57
4.1. ESERLERİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİNİN OLUŞTURULMASI	
.....	57
4.2. UYGULAMALAR	58
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA	73
EKLER.....	79
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU FORMU	79
EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU	80
ÖZ GEÇMİŞ.....	81

GİRİŞ

Sanatın, ilk insan topluluklarından günümüze kadar var olduğu bilinmektedir. İnsanların kendilerini ifade etmek için çeşitli eylemlere başvurdukları görülmektedir. Bu ifade biçimleri ve uygulamalar zamanla sanatsal eylemlere dönüşebilmektedir. Göbekli Tepe, Mısır Piramitleri, Artemis Tapınağı ve Hitit döneminden kalma buluntular buna örnek olarak gösterilmektedir. Sürrealizmin ortaya çıkış sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için mağara resimleri, antik çağ uygarlıkları ve çeşitli dönemlere ait resimler, buluntular ve mitolojik kaynaklardaki kanıtlar değerlendirilmelidir. İlk çağ uygarlıklarında ateşin ve yazının bulunmasıyla ticaret ve göçler, çeşitli kültürlerin etkileşimine zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, toplumlarda sanatsal ve kültürel benzerliklere yol açmıştır. Örnekleyecek olursak, Anadolu ve Orta Doğu mitolojisinde benzerlikler olduğu görülmektedir. İnsan toplulukları tanrılarını hayal ürünü bir şekilde ifade ederek doğurganlık tanrıları, bereket tanrıları gibi anlamlar yüklemiş ve bu doğrultuda yapıtlar ortaya koymuşlardır. Doğada yaşanan olağanüstü durumlar, toplumlar tarafından kendilerine göre işlenerek çeşitli anlamlarla yorumlanmıştır. Kimi zaman bir mağaraya yapılan çizim, kimi zaman mermere işlenen bir desen olarak karşımıza çıkmıştır. Ele geçen bulgularda, deforme ve stilize edilmiş hayali ve fantastik ifadelerden yararlanıldığı görülmektedir.

Gerçekdışı anlatım, ilkel insandan günümüze aynı dürtülerle fantastik ve hayali imgeleri işleyerek insanları düşündürmeye, olayları farklı bakış açılarıyla görmeye teşvik etmektedir. Bu bağlamda Sürrealizm, Sigmund Freud'un psikanaliz kuramından yola çıkarak "dış gerçekten kopmuş olan akıl hastaları, zengin iç gerçeklerini açığa vururlar" şeklindeki ifadelerinin önce edebiyatta, ardından da resim sanatında anlatıma dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Kelime anlamı olarak "gerçeküstücü" anlamına gelen Sürrealizm Dada hareketinin devamını niteliğinde olup 1915 yıllarından itibaren bilinçaltı ve ego'nun dışavurumu olan Dadacılık zamanla paradoksa dönüşerek Sürrealizm sanat anlayışını oluşturmuş ve o akıma doğru kaymıştır (Uygur, 2017).

Sürrealizm akımı, Dada akımının nihilist tavrına olumlu yönde yaklaşmış olup hayal rüya gibi yaratıcılığı savunan şair André Breton Sürrealizmin ilkelerini

oluşturmuştur. Böylelikle birbirleriyle ilişkisi yokmuş gibi görünen nesneleri bir araya toplayarak bir bütün haline getirmiştir (Tansuğ, 2011).

Avrupa’da yayılan bu sanat akımı her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de önce edebiyat alanında sonrasında ise resim alanında kendini göstermeye başlamıştır. Türk resim sanatında gerçeküstücülük ise 1950’li yıllarda görülmeye başlamıştır. Çağdaş Türk ressamlardan bu akımı benimseyen sanatçılar da olmuştur. Avrupa’nın sanatsal üsluplarını Türk resmine, kültürel hafızalarından yararlanarak çeşitli yorumlar katmışlardır. Sürrealizmin ilk ve önemli temsilcilerinden olan Yüksel Arslan olmuştur. Yüksel Arslan, 1956 yılında Sürrealizmin ilkelerini oluşturan André Breton’un teklifiyle Sürrealizm akımı sergisine katılan ilk Türk ressam olmuştur. Türk resminde kültürel zenginlikleriyle Avrupa’da çıkan bu resim üslubunu sembolleri ve imgeleri kullanarak, Batılı eserlerin yanında toplumsal meselelere değinilmiştir. Hayali ifadelerle kurgulamalar yapan Yüksel Arslan’ın resimlerinde toplumsal anlatılarda kullanılan sinek imgesini ve arı imgesini de ekleyerek izleyicileri imgelerin anlamlarını düşünmeye yönlendirmiştir.

Güçlü bir imgesel anlatıma sahip arı; bolluk, bereket, üreme, hayatta kalma ve çalışkanlıkla ilişkilendirilmiştir. Arıların sembolik ifadelerle anlatılmasıyla bu şekilde aktarılmıştır. Mitolojik kaynaklarda arıların bu denli önemli olduğu, tanrıları bulup getiren ve bereketi ülkeye yayan bir varlık olarak ifade edilmiştir. Sonuç olarak, yapılan bu çalışmada arı imgesinin sadece bir doğa unsuru değil, aynı zamanda insanın bilinçaltı ve toplumsal yapılarıyla ilişkilerini anlamak için güçlü bir sembol olabileceği vurgulanmıştır.

Çalışmanın amacı, Türk resminde 20. yüzyıl ortalarında sürrealist akımın nasıl bir etki yarattığını ve bu dönemde sanatçılar tarafından kullanılan sembollerin, özellikle de arı imgesinin nasıl anlam kazanacağını incelenmektir. Bu bağlamda, arı imgesinin doğal ve toplumsal yapıları ile bireyin içsel dünyası arasındaki ilişkileri nasıl yansıttığı ve sanatçılar tarafından bilinçaltı, rüya ve soyut imgeler aracılığıyla nasıl sembolize edildiği incelenecektir.

1. BÖLÜM

SÜRREALİZMİN AKIMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu sanat akımı, Avrupa’da Sürrealizm olarak anılmadan çok önce, arkeolojik buluntular arasında özellikle mağara resimlerinde çeşitli deformasyonlarla birlikte gerçek dışı hayvan ve insan motiflerine rastlanmıştır. Şimdiye dek keşfedilen en eski mağara resimleri, Güney Fransa’da bulunan Chauvet isimli mağarada yer alıyor ve bu resim yaklaşık 32.000 yaşındadır. Resimler, duvarların dört bir yanına saçılmış iri yarı, güçlü hayvan sürülerini gözler önüne seriyor. Özellikle sanat tarihine belge niteliği kazandırmıştır. Resmedilmiş aslanlar ve atlarla birlikte bu resimlerde bir dinamizm söz konusu olmuştur. Aslanlar avı peşindeyken resmedilmiş vahşi ve gözü dönmüş görünmektedir, fakat mağarada aslanlar kadar vahşiydi. Resimdeki hayvanlar arasında, başını yerdeki çiçekleri koklarcasına aşağı eğmiş mükemmel ve tombul bir ayı da vardır (Curtis, 2018). Curtis’in bu sözünden yola çıkarak çeşitli mağara resimlerinde sürreal anlatımlar olduğu görülmektedir.

Resim sanatı çeşitli mitolojik, dini, arkeolojik, sosyolojik, kültürel ve sosyal unsurlardan etkilenmiştir. Mağara resimlerindeki stilize edilen boğa resimleri, Rönesans dönemindeki periler, cinler, tanrılar, tanrıçalar, titanlar gibi çeşitli yaratıklar örnek gösterilebilir. Venüs’ün Doğuşu adlı resim mitolojik anlatılardaki güçlü örneklerden biridir. Rönesans öncesi çeşitli resimleri de tanrılar, elçiler, insanlar, günahkârlar sürrealist olarak belirtilmemiş olsa bile mitolojik temalarda gerçeküstücü üslupta hayali bir mekânda karşımıza çıkmaktadır.

Resim 1. Sandro Botticelli, Venüs, 1482-1486, Tuval üzerine tempera, 172,5 cm x 278,5 cm Uffuzi, Floransa.

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_-_La_nascita_di_Venere_-_Google_Art_Project_-_edited.jpg

Rönesans sonrası oluşan eserlerde çoğu sanatçı, doğaya dönük eserlerle karşımıza çıkmaktadır. Modern ve çağdaş sanatta sanatçıların benzer ifadelerle yer verdikleri görülmektedir. Bu ifadeleri ve sanatçıları sanat felsefecisi Anne Cauquelin şöyle ifade etmiştir, “Güzel Sanatlarda hepsi birlikte sergilere katılan, çalışma alanları birbirine yakın ve birbirlerinin eserlerini tanıyan sanatçılar olmuştur. Bu sanatçılar eleştirel, taklitsel ve özgün eserler vererek kendi çalışmalarlarıyla ortaya çıkıyordu” (Cauquelin, 2024). Cauquelin’in bu ifadesini desteklercesine Ali Artun, Çağdaş Sanat ve Kültürizm kitabında şu ifadelerle yer vermiştir, “sanat baştan beri kendini hayvan soyundan farklılaştıran doğal güçler karşısında örgütleyen insanların temel kültürel gücü olmuştur, sanat sadece tasarımla değil, sanayi ile de özleşmiştir. Üretim, tüketim ve giderek bütün hayatın estetiklik ve avangard arzuların iktidar olması herkesin sanatçı olması ve çalışmanın oyuna dönüştürülmesi gibi idealleri gerçekleştirmiş olabilmesine ilişkin bir yanılsama yaratmıştır. Yeni bir Altın Çağ vadinde bulunan sermaye romantik miti ele geçirmiştir”(Artun, 2013). Burada aktarılan sermaye, romantik miti ve Sürrealizm sanat piyasasına sanatın pazarlanması adına gerçekleştirilen sergiler ve galerilere atıfta bulunulmuştur. Sanatçılar bildiriler, sergiler manifestolar yazarak birer grup içine dağılmakta ve yer sahibi olmaya çalışmakla meşgul olmuşlardır. Bu zaman içerisinde çeşitli isimler ve topluluklarda bulunmuşlardır.

Sürrealizm, yani gerçeküstücülük, 20. yüzyılın başlarında André Breton’un öncülüğünde ortaya çıkan Dadaizm akımından etkilenen bir sanat ve edebiyat akımıdır. Sürrealizm sadece görsel sanatlar alanında değil, edebiyat ve sinema gibi alanlarda da etkili olmuştur. Sürrealizmin oluşumunu, hangi fikirleri savunduğunu, neden ortaya çıktığını tam olarak anlayabilmek için ondan önceki sanat ve düşünce akımlarını birlikte incelemek gerekmektedir. Bu nedenle 20. yy başlarında ortaya çıkan Fütürizm ve Dada Hareketi gibi avangard sanat akımlarına yakından bakılmalıdır. Askeri bir terim olan avangart, 1825 yılında insanlar arasında yeni fikirler yaymak için sanatçıları cesaretlendiren Fransızca bir metinde sanat eserleri için kullanılmıştır (Whitham ve Pooke, 2022).

Avangart sanat eleştirmenleri bu sanat hareketini şöyle ifade etmiştir: toplulukları pekiştirmek, aralarındaki farklı ifadeleri kuramsallaştırmak için muhafazakârlara karşı mücadele etmek ve bu doğrultuda halkı inandırmak amacıyla oluşturulmuştur (Cauquelin, 2024). Avangartlar sık sık tasvir edilen İzlenimciler ve 1915’lerde

Villon'un, Duchamp'ın, Picasso'nun ve Kübistler'in de bulunduğu dönemin ressamaları ve kuramcı Breton arasındaki fikirlerle oluşan bir guruptur (Cauquelin, 2024).

Fütürizm yani gelecekçilik, Sürrealizm öncesinde ortaya çıkan önemli bir sanat akımıdır. 20 Şubat 1909'da Filippo Tommaso Marinetti tarafından Paris'te "Figaro" gazetesinde Le Futurisme adlı manifesto yayınlanmıştır. Marinetti, Batı sanatı geleneği altında ezilmiş hisseden bir sanat anlayışının hayal kırıklıklarını dile getirmektedir. Gelecekçiler, geçmişin sanatına ve kültürüne karşı çıkarak üsluplarını reddetmişlerdir. Yeni ve canlı olan ifadelerle yol açmak için eski ve saygın olan her şeyi yıkmak istemişlerdir. Modern teknolojinin ve hızla gelişen yapılaşmanın, makineleşmenin şehir yaşamının şiddetle yüceltilmesi ve Batı sanatındaki geleneklere karşı durarak küçümseme ile karakterize edilen bir sanat anlayışı olmuştur (Little, 2010).

Resim 2. Umberto Boccioni, Bir Bisikletlinin Hareketliliği, 1913, Venedik.

Kaynak:[https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Umberto_Boccioni,_1913,_Dynamism_of_a_Cyclist_\(Dinamismo_di_un_ciclista\),_oil_on_canvas,_70_x_95_cm,_Gianni_Matt_ioli_Collection,_on_long-term_loan_to_the_Peggy_Guggenheim_Collection,_Venice.jpg](https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Umberto_Boccioni,_1913,_Dynamism_of_a_Cyclist_(Dinamismo_di_un_ciclista),_oil_on_canvas,_70_x_95_cm,_Gianni_Matt_ioli_Collection,_on_long-term_loan_to_the_Peggy_Guggenheim_Collection,_Venice.jpg)

Dada Hareketi, Sürrealizmden önce ortaya çıkan, Zürih'te 1916 yılında sanatçı ve yazarların bir çeşit sanata karşı tepki hareketidir. Hans Arp, Tristan Tsara, Francis Picara, Marcel Duchamp'ın da aralarında bulunduğu bir sanat hareketidir (Tansuğ, 2011). Dada hareketi Birinci Dünya Savaşı sıralarda bir sözcüğün gelişi güzel telaffuz edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Fransızca bir sözcük olan "Dada" sözcüğü "zevk için binilen at" anlamına gelmektedir (Little, 2010). Çeşitli sanat akımlarıyla yıpranmış olan ve içi boşaltılmış ifadelerinin yerine geçmeyi amaçlayan bir sanat hareketi olmuştur (Turani, 2015). İlk defa otomatizm ifadesini bilinçli olarak Dadaistler kullanmıştır. Otomatizm, kişinin bilinç dışı hareketlerine verilen isimdir (Eczacıbaşı, 1997). Adnan Turani bu durumu şekilde ifade etmiştir: Birinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu

karamsarlık ve umutsuzluk içinde geleceğe olan inançlarını yitiren sanatçıların oluşturduğu bir akım olmuştur (Turani, 2015). Makineleşmenin çalışmaya bağlı olarak anlamsızlaşan duyguları ifade aracı olarak resmetmişlerdir. Resim 3'te makineler, dişliler ve insanlar aynı karmaşa içinde oluşu örnek gösterilebilir.

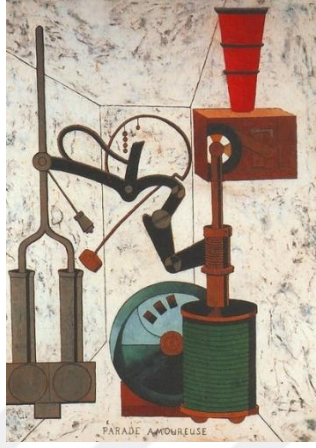
Resim 3. Hannah Höch, Almanya'nın Son Weimar, Bira Göbekli Kültür Çağı, 1919.
Kaynak: <https://onedio.com/haber/mantiga-ve-entelektuel-katiliga-isyan-eden-dada-akimi-na-ait-sanat-eserleri-537985>

Hayattaki anlamsızlığın, gereksizliğin, tüketilişin, yıkımın ve nefrete bağlı yıkıntı duyguların yerine bir şey yapmama duygularını alaycı bir şekilde ifade eden bir sanat akımı olmuştur (Eczacıbaşı, 1997). Savaşın getirdiği gelecek kaygısına dikkat çekerek, sanatsal ifade ve bilinçaltındaki yansımayı aktarmıştır.

Resim 4. Jean Arp, İsimsiz, 1917.
Kaynak: <https://wannart.com/icerik/8133-tum-kurallara-karsi-koyan-dada-hareketi>

Sanatçılar, savaşın ortaya çıkardığı akıl kurallarına uymayan olaylar sonucunda gülünç ve anlamsız ifadelerle sürüklenerek mantık kuralını ortadan kaldırmış ve bilinçaltındaki ifadelerle yönelenmişlerdir (Eczacıbaşı, 1997).

Resim 5. Francis Picabia, Aşk Töreni, 1917.

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Francis_Picabia,_1917_-_Parade_amoureuse_-_Love_parade.jpg

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı çöküntünün ortaya çıkardığı bir hareket olan Dada Hareketi, 1920'de Köln'de açılan Dada sergisi, sanatçıların istekleri üzerine seyirciler tarafından tahrip edilmiştir (Tansuğ, 2011). Dada hareketi bu sergiden bir yıl sonra önemini yitirmeye başlamış ardından 1921 yılında tamamen dağılmıştır. Bu hareketin içerisinde yer alan André Breton, Paul Eluard, Luis Aragon gibi yazarlar ve kuramcılar 1922 yılında yeni bir sanat hareketinin kurucuları olmuşlardır. Bu yeni sanat oluşumunu ise Sürrealizm olarak isimlendirmişlerdir.

1.1. SÜRREALİZMİN TANIMI VE TARİHÇESİ

Sürrealizm terimi, gerçeküstü anlamına gelen İngilizce bir terimdir. Fransızca karşılığı “Surrealisme” olup Türk Dil Kurumu sözlüğünde “gerçeküstücülük” olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. 1922 yılında Fransız şair André Breton, Paul Eluard, Luis Aragon gibi farklı şairlerle Dada hareketinden ayrılarak Sürrealizm akımının nihilist tavrına olumlu bir şekilde yaratıcılığı savunan gerçeküstücülüğün ilkelerini oluşturmuşlardır (Eczacıbaşı, 1997). Adnan Turani Dünya Sanat Tarihi isimli kitabında Sürrealizmin adını Guillaume Apollinaire'nin vermiş olduğunu ifade eder. Sürrealizmi tarif ederken André Breton şu ifadeleri kullanmıştır:

“Yakın zamanda hayata veda etmiş olan ve her ne kadar bunu vasat edebi yollara veda etmemiş olsa da bize kimi durumlarda bu tür bir disiplinin izinden gidiyormuş izlenimi veren Guillaume Apollinaire’nin anısı önünde saygıyla durarak, Soupault ile ben kullanımınıza sunmuş bulunmaktayız. Dostlarımıza da aktarmayı arzuladığımız bu yeni katkısız ifade modelini Sürrealizm olarak adlandırdık” (Breton, 2009).

19 Şubat 1896’da Normandiya’nın Tinchebray kentinde doğan André Breton, şair, yazar ve gerçeküstücü akımının kuramcısıdır. 28 Eylül 1966’da Paris’te ölene kadar Breton çeşitli sergiler düzenleyerek ve yazılarıyla Sürrealizm akımını en önemli savunucularından biri olmuştur. Breton 1924 yılında Sigmund Freud’un fikirlerinden etkilenecek Sürrealizmin tanımını yapmış ve Sürrealizm manifestosunu yayınlamıştır. André Breton Sürreal manifestolar adlı kitapta Sürrealizm için şu cümlelere yer vermiştir:

“Biz ortaya çıkmadan önce bu sözcüğün hiçbir gerçeği olmadığı kuşku götürmediğinden, bizim onu anladığımız çok özel bağlamda Sürrealizm kelimesini kullanma hakkımıza karşı çıkanlar son derece sahtekârca davranıyorlar. Bu nedenle, sözcüğü ilk ve son defa tanımlıyorum: Sürrealizm kişinin düşüncelerinin gerçek işleyişini sözel, yazılı ya da başka herhangi bir şekilde ifade etmeyi katıksız ruhsal otomatizm estetik veya ahlaki kaygılardan arınmış olarak mantık tarafından uygun hiçbir kontrolü geçerli olmadığı düşüncenin kendini ortaya koyduğu bir düzlem.” diye ifade etmiştir (Breton, 2009).

1925’te Revue Surrealiste’deki yazısında şöyle açıklamıştır: Sürrealizm şimdiye dek ihmal edilmiş düşünce yapısını, sırasında üstün gerçeğine, fikrin mutlak gücüne düşüncenin vefasız oyununa inanmaya dayanır. Sürrealizm diğer bütün ruh bilim teorilerini çürütmeye çalışır ve kendini onların yerine, en gerçek problemleri çözücüsü için koymak ister diye ifade etmiştir (Turani, 2015). 1929’da ise ikinci Sürrealizm manifestosunu yazarak sanatçıların Sürrealizm manifestosuna uymadıklarına tepki göstererek bu manifesto ile alakalı yeniden bir yazı kaleme almıştır. Kaleme alınan bu edebi manifestolar, Sürrealizmin edebiyat alanında hızla benimsenmesinin ardından dünya çapında çeşitli sanatçıların bu yönde eserlerle ifade biçimlerine yer vermiştir. Edebiyatçılar romanlarında ve şiirlerinde bahsederken psikologlar psikanaliz bağlamında değerlendirmiş, ressamalar da bilinçaltını ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Biçime değin problemler sürrealist sanatı ilgilendirmez. İçeriğe değer veren sanat olarak bu akım, Empresyonizmden bu yana yasaklanan edebiyatı, boya sanatına yeniden sokmuştur (Turani, 2015). Adnan Turani’nin burada ifade ettiği obje ya da bir nesneye bağlı kalmadan hayal dünyasını resim sanatına katma fikri diye ifade etmektedir.

1.2. RESİM SANATINDA SÜRREALİZM

Sürrealizm, edebiyat alanında kuramlaştıktan sonra etkisini resim sanatında da göstermiştir. Kelime anlamı gerçeküstücülük olan bu akım, 20. yüzyılın başlarında doğan bir sanat akımıdır ve akıldışı, bilinçdışı gibi ifadelerden yararlanarak eserler meydana getirilen eserlerdir.

André Breton'un ifadesiyle, “Sürrealizm, daha önce ihmal edilmiş bir takım çağrışım biçimlerinin fevkalade gerçeklerine rüyaların mutlak kudretine tarafsız düşünce oyunlarını yönelik inancı esas alır. Diğer tüm ruh mekanizmalarıyla ilk ve son olarak yıkım ve hayatın temel sorunlarını çözmek adına bunların yerine kendisini koyma eğilimindedir” (Breton, 2009).

Gerçeküstücü ressamlar yapıtlarında hayali ve gerçek hayatta algılanamayan rüyanın içinden çıkmış ifadelere başvurmuşlardır. Gerçeküstücülük, Kübizm'e tepki olarak, Avangard, Fütürizm, Metafizik ve Dadaist akımdan etkilenmiş olup bir nevi bu akımların devamı olmuştur. Sürrealist sanatçılar, resimdeki biçimsel niteliklere verdiği önemin aksine resmin anlattığı konuya önem vermişlerdir. Sürrealist resmin anlamsız bir hikâye anlatmasını düşündüğü ve seyircisini sarsacak ifadeler olmasını istemiştir (Tansuğ, 2011).

Sürrealistler, Freud'un psikanaliz kuramından yola çıkarak dış gerçeklikten kopmuş olan akıl hastalarının zengin iç gerçeklerini açığa vururlar görüşünü sanatlarına yansıtmışlardır. Sürrealistler resimde bilinçli olmaya önem vermeyip, resmin tümüne önem vermişlerdir (Şişman, 2006). Bunu şu şekilde ifade etmişlerdir, “André Breton, birbirinden farklı nesnelerin bu kadar zıt şekilde farklı olan iki durum hayal ve gerçeğin gelecekteki çözümlenmesine gerçeküstünün, sürrealitenin bir çeşit gerçek olarak çözümleneceğine inanıyorum” (Turani, 2015).

Sürrealistler birbirinden farklı iki yöntem geliştirmişlerdir. Bunlar, doğrucu gerçeküstü olarak ve soyut gerçeküstü olarak ikiye ayrılır, aynı üslubun öğeleri olmalarına rağmen birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Soyut gerçeküstü ruh çözümlenmesi psikanalize dayanmakta olup bilinçaltındaki duyguların imgelerle betimlenmesidir. Max Ernst'in frotajları Oscar Dominguez'in dekolmanileri bu gruba girer. Doğrucu gerçeküstücü olarak adlandırılan ise, Salvador Dali ve René Magritte'in tablolarındaki gibi nesnelerin ayrıntılı bir biçimde düş ya da karabasanı anımsatan korkuları söz

konusudur. Birbirleriyle ilintili olmayan nesneleri günlük hayatın dışında, gerçeği çağrıştıracak şekilde aktardıkları görülmektedir (Eczacıbaşı, 2008).

Buna göre, bir balığın çölde yüzmesi ya da bir kaplumbağanın uçuşması örnek verilebilir. Böylelikle hayali, gerçekte akla mantığa sığmayacak düşsel kurgulara yer verilmiştir. Birbirleriyle ilgisi olmayan nesneleri bir araya getirerek bir bütün içinde sunmak; bunları bazen farklı anlamlar yükleyerek perspektif içinde yerleştirmek ya da düz bir yüzeye şaşırtıcı bir biçimde toplamak bu sanatçıların belli başlı özellikleri arasında bahsedilmektedir (Tansuğ, 2011).

Sürrealizm akımının ismi ve üslubu henüz bahsedilmezken, bu akımın önde gelen sanatçılarından ve sürreal akımın öncü ressamlarından Marcel Duchamp, 28 Temmuz 1887'de Fransa'nın Normandiya bölgesinde Seine Maritime'de Blainville-Crevon'da doğmuştur. 15 yaşında ilk resimlerini yapmaya başlamıştır. Yaptığı resimlerde manzalar ve portreler yapmıştır. 1911'de gözlemlerinden yararlanarak dış dünyadan uzaklaşıp hayal elemine yönelmiştir (Morris, 2023). 1915'lerde avangard sanat içinde yer almıştır. Duchamp, Villon ve Picasso'nun da dahil olduğu kübistlerin ve sürrealistlerin de bulunduğu birçok ressam grubu içinde olmuştur (Cauquelin, 2024).

Sürrealist üslubun ilk basamağı, Marcel Duchamp'ın "ready-made" olarak adlandırılan çalışmalarında kullanılan imal edilmiş nesnelerle ilk örneklerini verilmiştir. Salvador Dali tarafından da belirtilen ilk 'ready-made'i Duchamp bir kaide üzerine monte edilmiş şişe kurutmakta kullanılan bir aleti sergilediği zaman ortaya çıkmıştır (Turani, 2015).

Resim 6. Marcel Duchamp, Şişe Askılığı, 1961.

Kaynak:<https://www.e-skop.com/skopbulten/marcel-duchampin-sanati-ve-modern-parisin-cografyasi/986>

Duchamp, paradoksal bir sanatçı ve aynı zamanda anti-sanatçı olarak, sanatı tahrif eden bir çizirdi. Gündelik nesneleri, bisiklet tekeri, şişe, takı, saç fırçası ya da pisuar gibi sanat galerilerinden sergileyerek, onları biçimleri ile değil, anlamları üzerinden

sanatsal ifadeye dönüştürmüştür (Morris, 2023). Anne Cauquelin hazır nesnelerle sanat yapma sürecini şöyle ifade eder, “Sanatçı yaratmaz, sadece nesneyi kullanır. Herhangi bir şeyi yapmak için mavi ya da kırmızı boya tüpü seçmektir. Boya tüpünü satın aldınız, onu kullandınız. Onu ready-made olarak satın aldınız, dünyanın bütün tuvaleri yardım almış ready-made’ler ve toplama çalışmalarıdır” (Cauquelin, 2024).

Resim 7. Marcel Duchamp, R. Mutt, (Pisuar, Çeşme), 1917.

Kaynak:https://10layn.com/marcel-duchamp/5-marcel_duchamp-cesme-1917/#google_vignette

Marcel Duchamp, nesneleri kullanıldığı çevreden bağımsız ve amacından anlamlar yükleyerek sanatsal ifadeye dönüştürmüştür. Çeşitli çevrelerden tepki almasına rağmen, düşünce ve eylemleriyle Sürrealizm akımının önemli sanatçıları arasında gösterilmiştir.

Sürrealizm akımının bir diğer sanatçısı ise Jean Hans Arp’tır. Sürrealist hareketinin ilk günlerinde öne çıkan figürlerden biridir. Almanya ile Fransa arasında yer alan 1887 yılında Alsace bölgesinde doğmuştur. Varlıklı bir ailenin çocuğu olan Arp, 6 yaşındayken hastalanmıştır. Bu yıllarda resme ve çizimle uğraşmaya başlamıştır. 8 yaşındayken yöredeki ormanlarda çizim yapmıştır (Morris, 2023). Paris’e gitmiş kente âşık olmuştur. Paris’te eğitimini tamamlamıştır. İleriki yıllarda Max Ernst, Paul Klee ve Kandinsky ile tanışmıştır. 1916 yılında Zürih’te Dada hareketini başlatan resamlara katılmıştır. Ardından Fransa’ya yerleşerek sürrealist resimler yapmaya başlamıştır (Tansuğ, 2011).

“Breton ile çevresi 1924’te Dada Hareketi’nin olumsuzluğu ve kısıtlı absürtlüğü yerine ardışık ve bilinç dışını keşfedilmeye dayalı yeni bir kavram Sürrealizme geçmiştir. Arp, eserlerinde memnuniyetle kabul ederek bu hareketin içinde yer almaya başlamıştır. Sürrealistlerin siyasi duruşundan hoşlanmamaktadır. Arp, 1926’da Fransız vatandaşı olmuştur ve Paris’in dışına yerleşmiştir. Sürrealistlerle sergi açmayı düşünüyordu, ama onların bildirilerine ve kuramsallaşmalarına mesafesini korumaktaydı” (Morris, 2023).

Morris'in de ifade ettiği gibi sürrealistler objeleri tesadüfi konumlarına göre düzenlemiştir. Resimlerinde kâğıtlara renk yapıştırıp sergilemiştir. Arp'a göre tüm malzeme ve teknik, dışa vurmak istenen iç dünyanın emrindedir (Şişman, 2006).

Resim 8. Hans Arp, İsimsiz Geometri, 33,2 x 25,9 cm, Modern Sanatlar Galerisi, New York.

Kaynak:<https://www.istanbulsanatevi.com/konular/soyut-dekoratif/geometrik/jean-arp-isimsiz-geometri/>

“Arp, 1930’ların başında “soyut sanat” adı verilen yeni bir akım kurmuştur. Bu akım, sürrealistlere karşı kurulmuş bir akımdır. Amacı, soyut sanatçıları bir araya getirmektir. Böylelikle sürrealistlerle yarışacak sergileri düzenlemek istemiştir. Onun bu gruba katılma kararı, Paris’te sürrealistler birlikte çalışmalarına test düşüyordu. 1939’da savaş patlak verince Arp protesto olarak eserlerini Hans Arp adıyla imzalamayı bırakıp Jean Arp ismini kullanmaya başlamıştır. 1966’da Basel’de kalp krizi geçirek hayata veda etmiştir” (Morris, 2023).

Hans, Arp’ın ilk çalışmalarında sürrealist çizgide giderken nesneleri tesadüfi konumlandırarak eserler vermiştir. Sonraki zamanlarda yaptığı soyutlamalar, sürrealist üsluptan uzaklaşmasına ve gruptan ayrılarak soyut resme yönelmesine neden olmuştur.

Sürrealizm akımı önemli sanatçılarından Max Ernst, 1891 yılında Almanya’nın Köln yakınlarındaki Brühl’de doğmuştur. Almanya, Fransa, Güneydoğu Asya, Paris, New York, Sedona (Arizona) ve Fransa’nın güneyinde gibi yerlerde yaşamını sürdürmüştür. 1919 yılında Dadaizm hareketinin içinde olan Max Ernst 1924 yılından itibaren Sürrealizm akımı içerisinde kendini göstermeye başlamıştır (Tansuğ, 2011).

André Breton en iyi arkadaşım diye bahsetmiştir. Bütün sürrealistler içinde en muhteşem lanetlenmiş beynin onda olduğunu söylemiştir. Max Ernst ise yapılması gereken en iyi şeyin bir gözü kapayıp içe bakmak olduğuna inanıyorum demiştir. Bu iç gözdür; diğer göze, gerçekliğin üstünde dünyanın çevremizde olup bitenlerin üstünde tutarsız demiştir (Morris, 2023).

Resim 9. Max Ernst, Tüm Şehir, 1934. Londra.

Kaynak: <https://www.sanatsanat.com/frotaj-teknigi-nedir/>

Max Ernst, Dada hareketinin kurucuları arasında yer almış ve ilerleyen yıllarda Sürrealizm üslupta çalışmalar yapmıştır. Kendisinin geliştirdiği frotaj tekniği yanı sıra Joan Mirò ile geliştirdiği grataj tekniğini de kullanmıştır. Resimlerinde dekalkomani tekniğine de yer vermiştir (Uygur, 2017). Uyguladığı bu teknikler ise soyut gerçeküstücü olarak ifade edilen farklı eğilimlerdir (Eczacıbaşı, 2008).

Resim 10. Max Ernst, Orman ve Güvercin, 1927 Paris.

Kaynak: <https://www.sanatsanat.com/grataj-teknigi-nedir/>

Desmond Morris, Ernst'ten şu şekilde bahseder: “Bilinç dışı iç gözlem bilinçli dış gözlem arasında bir sentezin unutulmaz imgeler yaratacağını biliyordu. Teknik olarak sürrealistlerin keşfe en açık olanıydı; durmadan icat eder, yeni teknikler dener çok erken bir tarihte kolajı yeni bir savaş biçimi haline getirmiştir” (Morris, 2023).

Resim 11. Max Ernst, Gelinin Tuvaleti, 1940.

Kaynak:<https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-e/ernst-max/max-ernst-gelinin-giyinmesi-6943/>

Surrealist ressamlardan olan Joan Mirò, 20 Nisan 1893'te İspanya'nın Barcelona şehrinde doğmuştur. Joan Mirò, kendi tanımına göre okulda uyumsuz, kötü bir öğrenci; hayaller kuran, sessiz, mesafeli bir çocuktur (Morris, 2023). Çocukluk yıllarında ailesi bir meslek edinmesini istemiştir ve çırak olarak bir işe başlaması gerektiğini söylemişler. Sağlığı bozulmuş tifoya yakalanmıştır. İyileştikten sonra ailesi onu özel bir sanat okuluna yazdırmıştır. 1912'de, 19 yaşındayken Barcelona'da bir kübist sanat sergisini ziyaret etmiş ve ilk defa modern sanatla tanışmıştır. Joan Mirò eserlerinde renkler biçimlere göre daha önemli olmuştur. Çizgilerde düzey ve derinlik kullanmıştır. Kullandığı bu resimler kübist üsluba benzemiş olsa da genellikle kendine has bir tarzı vardır (Şişman, 2006).

Resim 12. Joan Mirò, Gün Doğumunda Kadınlar ve Kuş, 1946.

Kaynak:<https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-m/Mirò-joan/joan-Mirò-gun-dogumunda-kadinlar-ve-kus-9507/>

İmgeleriyle insanları düşündüren bir diğer sürrealist ressam René Magritte 21 Kasım 1898'de Belçika'nın Lessines şehrinde doğmuştur. Gerçeküstücülüğe kavramsal öğeleri katarak yeni bir alan kazandırmıştır. Sadece rüyaları anlatmak yerine insanları düşünmeye yönelten bu alanda birçok kabul edilmiş düşünceyi sorgulayan resimler yapmıştır (Uygur, 2017). 1927 yılında Paris'teki Sürrealizm grubuna dâhil olmuştur. Çelişki bağımlısı bir sanatçı olarak tanımlanmaktadır. En büyük çelişkisi ise resmetme biçimiyle resmettiği şey arasındadır. Geleneksel resmin tarzında yapılan resimlerle olağandışı kontrastı üst düzeye çıkarmak istemiştir. Örneğin, melon şapkalı bir iş adamını resmetmiş, yüzü olması gereken yerde bir elma yerleştirmiştir (Morris, 2023).

Resim 13. René Magritte, Adanın Oğlu, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1964.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Son_of_Man

Gerçeküstücülük, kendine özgü doğa görüntüleriyle biçimlenirken birçok sıradan nesneleri ve görüntüyü gerçekçi ve doğru bir yaklaşımla çizmektedir. Kolayca tanınabilen bu nesneleri doğal çevresinden ayırıp akla ters düşecek şaşırtıcı düşsel bir ortamı ifade etmektedir (Ersoy, 2010). Ayla Ersoy'un ifade ettiği gibi, Sürrealizmin öncü ressamlarından René Magritte örnek gösterilebilir. René Magritte, her şeyi olduğu gibi resmetmiştir. Unsurlar arasında her şey olduğu gibidir. Bu unsurlar gerçekçi olmaktan başka her şeye benzer; Morris şu şekilde ifade ediyor: akıl dışı, mantıksız, paradoksal, rahatsız edici, rüya gibi ve hepsinden önemlisi çelişkilidirler (Morris, 2023).

Resim 14. René Magritte, İmgelerin İhaneti, 1929.

Kaynak:<https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-m/magritte- René/ René-magritte-bu-pipo-degildir-11446/>

Resim 14’da görüldüğü gibi René Magritte imgeleri anlamlarından farklı isimler ve ifadeler kullanarak izleyiciyi bağımsız bir şekilde düşünmeye sevk etmektedir.

Magritte, resme yaklaşımını 1940’da şu şekilde ifade etmiştir:

“Nesnelerin gerçekte görüldüğü gibi temsil edildiği, yeterince nesnel bir tarzda resimler yaptım. Nesneleri asla görmediğimiz yerden gösterdim. Yeni nesneler yaratılması, bilinen nesnelerin dönüşümü, bazı nesnelerin malzemelerinin değiştirilmesi, imgelerle birlikte sözcüklerin kullanımı; uyur uyanık haldeki bazı görüntülerin ya da rüyaların kullanılması, bilinçlilik ile dış dünya arasındaki bir temas kurma amacıyla kullanılan diğer yöntemlerdi” (Morris, 2023).

Sürrealizm usta ressamlarından bir diğeri Yves Tanguy, 5 Ocak 1900’da Paris’te Raymond Georges Yves Tanguy adıyla dünyaya gelmiştir. Sürrealist ressamlar arasında en önemli isimlerden biridir. Tanguy, çocukluk yıllarını Bretonya sahillerinde geçirmiştir. Sahildeki çakıllar ve çevredeki megalitler, hayal dünyasını etkilenmiştir. İlerleyen zamanlarda resimlerinde de görülen kasvetli manzaralara pürüzsüz megalitleri de yansıtmıştır. 1925 de Breton’la tanışmış ardından 1925 yılından itibaren Paris’te sürrealist grubunun üyesi olmuştur. Gerçeküstücü akımın temel ilkeleri doğrultusunda resim yapmaya başlamış kendine has bir üslup oluşturarak bu yönde eserler üretmiştir.

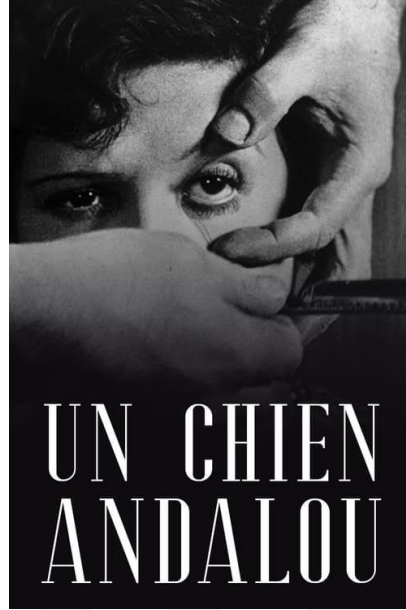

Resim 15. Yves Tanguy, Zamanın Mobilyası, 1936.

Kaynak:<https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-t/tanguy-yves/yves-tanguy-zamanin-mobilyasi/>

Nesneleri, renkleri, tanımlanmış resim mekânı içinde yalnız bırakıp başlarını birbiriyle ilişkiye girmeyecek bir biçimde betimlemiştir. Bunu çalışmalarında tek renk tonlarıyla belirtmiştir. Arka planın önünde deniz hayvanları ya da belirsiz bir takım biçimler yer almıştır. Kendi başlarına duran nesneler giderek kendi anlamlarından da soyutlanmıştır (Eczacıbaşı, 1997). Tanguy, André Breton'nun en çok beğendiği ressamlar arasında yer almaktadır. 55 yaşında da erkenden hayata veda edene dek hareketin idealine sadık kalmış bir ressam olarak bahsedilmektedir. (Morris, 2023).

Surrealizm'in önemli sanatçılarından olan Salvador Dali, Yves Tanguy'un resimlerinden etkilenerek pürüzsüz resimleri ondan ilham aldığını söylemektedir. Salvador Dali, 1904'te İspanya'nın Figueres kentinde doğmuştur. Katalan asıllı Salvador Dali Paris'te gerçeküstü ressamları kendine yakın bulmuştur ve bu doğrultuda çalışmalarına başlamıştır. Gerçeküstücülüğün önemli sanatçılarından olmuş, insanları kendi duygularına yabancılaştırmıştır. Eserlerinde anatomik ve vücut ve etütleri görülmektedir (Şişman, 2006). Dali, gerçekleştirmiş olduğu olağanüstü olayları sanatının bir parçası haline getirmiştir; gerçeküstücülük nitelikteki çalışmaları paranoya ve düşlerin yorulmasına ruh bilimsel çalışmalarında etkileri büyüklü gerçeklik olarak ifade edilen bir biçimde yönelmiştir (Eczacıbaşı, 2008).

Resim 16. Luis Buñuel, Endülüs Köpeği, 05.06.1929.

Kaynak: <https://www.haberturk.com/sinema-rehberi/endulus-kopeci-626-film>

Dali, Paris'e giderek sürrealist ressamlarla bir araya gelmiş ve grubun en önemli sanatçılarından biri haline gelmiştir. Sürrealizme “paranoiakritik” denilen anlayışı getirdiği şaşkınlığı, sistematize edilmesine ve gerçek dünyanın tümüyle gözden düşmesine yardımcı olacağı şeklinde ifade etmiştir (Turani, 2015). Salvador Dali, kendi yaklaşımına “Paranoyak Eleştiriler Yöntem” adı vermiştir; amacı gerçekliğin akıl dışı anlayışını aktarmak için paranoyayı kullanmaktı ki bu, gerçeküstücülük manifestosuna göre gerçeküstücülük amacıyla örtüşmektedir (Dickerson, 2013).

Resim 17. Salvador Dali, Belleğin Azmi, Yağlı Boya, 24 x 33 cm, 1931.

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Belle%C4%9Fin_Azmi

Belleğin Azmi adlı tabloda kol saatlerinin bir duvar üzerine akıyor gibi durması, daha önce görülmemiş, hayli fantastik ve hayali bir unsurdur. Dali, rüyaların gerçeği içinden çıkmış nesneleri çizmekten hiç çekinmemiştir. Salvador Dali'nın somut akıl dışı

adını verdiği ve yaşamın içinden var olan nesneleri rüyada eğip bükerek yumuşak görünen resimler meydana getirmiştir (Uygur, 2017).

1939 yılında Andr Breton sürrealist grubundan Salvador Dali'yi atmıştır. 1948'de Amerika'dan Avrupa'ya dönerek orada resim yapmayı sürdürmüştür. ‘‘Sürrealist grubun katı kuralları olduğundan birçok sanatçı kurala uymadığı gerekçesiyle gruptan atılmıştır. Atılan yeler, para-sürrealist grubu adı altında bir oluşum oluşturarak bağımsız şekilde eserler vermişlerdir. Salvador Dali, Max Ernst ve Pablo Picasso bu sanatçılardan bazılarıdır’’ (Morris, 2023).

2. BÖLÜM

ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE SÜRREALİZM

2.1. TÜRKİYE'DE ÇAĞDAŞ RESİM SANATIN GELİŞİMİ

Türklerin ilk atalarının ölümünden sonra yaratılışa inandığı ve Tanrısal ifadelere önem verdiği düşünülmektedir. Buna örnek olarak Kurgan adı verilen ve ölülerini defnettikleri gündelik eşyalarıyla; atlar, savaş malzemeleri, takı ve süs gibi günlük kullanım eşyaları gün yüzüne çıkarılan kazılarda rastlanmıştır. Türklerin savaşçı ve göçebe toplum oldukları M.Ö. 1700'de Altay ve Tanrı Dağları arasındaki bölgeye yayıldığı bilinmektedir (Ocean, 2016).

Oktaç Aslanapa, Türk Sanatı Tarihi kitabında, “Hunlar devrinde sanat bölümünde Orta Asya'nın büyük bir kısmında hâkimiyet sürdürmüş olan Hunlar geleneklerine benzettiği ifade etmiştir. İkinci kurgan olarak adlandırılan kazıda ise mumyalanmış bir ölünün vücudunda dövmelerin hayali bir şekilde hayvan figürler ile kaplanmış olduğu dillere getirilmiştir. Devamında ise kurgandan çıkan halı ve kilimler Hun sanatı bakımından ayrı bir önemi olduğu belirtilmiştir.” Bulunan eski kurganlar arasında yer alan Pazırık Halısı ve Altın Elbiseli Adam, Türklerin atası olarak da değerlendirilmektedir.

Türk Sanatı, çeşitli toplumların hareketleri sonucunda Orta Asya kültüründen Çin, İran ve ilerleyen zamanlarda da İslam sanatlarından izler taşımaktadır. Uygur ve Orta Asya Türk kültürü ile sanatında hayali fantastik birçok anlatım ve tasvir bulunmaktadır. Örnek olarak Dede Korkut hikâyelerinde anlatılırken ve birçok Uygur minyatüründe de gerçeküstü anlatım biçimi göze çarpmaktadır.

Türklerin bozkır kültürün egemen olduğu kırsal kültürün izlerini taşımakta olup, Uygurlarla birlikte yerleşik hayata geçmişler. Türk resim sanatı Şamanist, Maniheizm, Budizm ve İslam olarak çeşitli dinlere mensup olmuş ve bu dinlerin etkileşiminden doğan sanatlarla kültürlerini harmanlayıp eserler vermişlerdir. 8.yy dan 19.yy arasına kadar olmakla beraber kültürel olarak en eski milletlerden olmuştur. Orta Asya'dan başlayan Türk göçleriyle birlikte, kültürel etkileşimlere sebep olmuştur. Avrupa ve Afrika kıtalarına kadar Türkler yayılmış, buralarda sanatsal ve kültürel olarak benzer

ifadeler gözlenmektedir. Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu duvar resimlerinde de birçok tasvir karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, 13.yy'ın ilk yarısında İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde hat sanatı örneklerinin bir araya getirilen birkaç sayfalık kitapçıklarda (Murakka) “Kelile ve Dimme” isimli bir edebi metinde anlatılan iki çakalın başından geçenler fantastik ve hayali bir şekilde anlatılmakta, hayvanların konuşması dikkat çekmektedir (Eroğlu, 2019). Özkan Eroğlu'nun ifadesinden yola çıkarak, hayvanların insansı şekilde konuşması gerçekdışı olmakla beraber sürrealist ifadeler olduğunu söylenebilir.

Henüz gerçeküstücülük akım olarak ifade edilmezken, Osmanlı dönemi öncesi ve Selçuklu döneminde minyatürlerde rastlanılan gerçeküstücü örnekler karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Fatih Sultan Mehmet dönemine adanan albümlerde Mehmet Siyah Kalem mahlaslı bir minyatürcü bulunmaktadır. Bu minyatürcü, fantastik hayali ifadelerden yararlanarak genellikle cinler ve şeytanlar gibi çeşitli gerçekdışı mitolojik unsurlara yer vermiştir. Bu varlıkların, Üstat Mehmet Siyah Kalem olarak bilinen sanatçının eseri olduğu ifade edilmektedir. Yaşamı ve kimliği tam anlamıyla bilinmediği dile getirilmektedir. M. İpşiroğlu, Bozkır Rüzgârı adlı kitabında bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Siyah Kalem resimlerinin kaydı yapılırken sonradan eklenmiş olduğu düşüncesi hâkimdir.” 1972 yılında Siyah Kalem monografisi yayınlamış ve orada kapsamlı şekilde açıkladığını belirtilmiştir.

Bu eserler klasik Osmanlı Minyatürlerinin üslubuna hazırlık olarak görülebilir. İstanbul Topkapı Müzesi'nde Fatih'e mal edilen albümlerinin içinde üslup birliği gösteren oldukça fazla minyatüre rastlanmıştır; sonradan lakap olarak Mehmet Siyah Kalem imzası atılmıştır diye aktarılmıştır (Aslanapa, 2022).

Bu albümleri, Yaşar Çoruhlu ise Türk Mitolojisinin Ana Hatları isimli kitabında Şamanist Mitoloji kısmında şöyle aktarmıştır: “Türk sanatındaki ifadelerden olan cin tasvirleri ile ilgilidir. Uygur duvar resimlerinde karşımıza çıkan bu tasvirler, Topkapı Sarayı kütüphanesinde yer alan Muhammed Siyah Kalem'e atfedilen minyatürlerde de görülmüştür” (Çoruhlu, 2011).

Minyatürler incelendiğinde, her ne kadar da hayali varlıklara yer verilmiş, izleyicide karabasan ve korkutucu şekilde kurgulanmış ve birçok gözle görülmeyen ifadeler göze çarpmaktadır. Geleneksel minyatürlerden farklı olarak belirsiz bir mekân ve figürler dikkat çekmektedir.

Resim 18. Mehmet Siyah Kalem.

Kaynak: İpşiroğlu, 1985 s.23

İpşiroğlu'na göre, siyah kalemin inanç dünyasında demonların büyük bir yeri vardır.

“Korkunç yüzleri, dışarıya fırlayan sivri dişleri, boynuzları ve posları çoğu kez ucunda bir canavarın başı olarak, uzun kuyruklarıyla hayal gücü yaratıklarıdır. Kaynağını Hint Budizm'den aldığı düşünülmektedir. Bu hayal ürünü yaratıklar, bizim dünyamızda eşine rastlanmayan bir gerçeklik kazanır. Hristiyanlık ve İslam dinindeki melek-şeytan kavramlarından çok uzak olarak resmedildiği ifade edilmiştir” (İpşiroğlu, 1985).

İpşiroğlu, Fatih Sultan Mehmet döneminde olduğu belirtilen bu belgelerin ya rulo ya da kâğıt şeklinde arşivlendiğini belirtmiştir. Kâğıtların bulunduğu yıllarda pek fazla bilinmediği ve araştırmacıların dönemin resim ve minyatür sanatından çok farklı hayali ve fantastik ifadelerin olduğunu dile getirdikleri görülmüştür. Türklerin Asya'nın iç kısımlarından Avrupa'ya kadar geniş bir coğrafyada yaşamaları, kültürel bazı zenginliklere zemin hazırlamıştır. Mehmet Siyah Kalem'in yaptığı bu resimler, kültürel belleğe örnek olarak gösterilmekte olup çağdaş Türk resminde gerçeküstücü akımın kaynaklarından sayılmaktadır. Topkapı Sarayı'nda bulunan ve Türk resim sanatında gerçeküstücü ifadelerin yer aldığı bu belgeler, birçok ressamı örnek ve esin kaynağı olmuştur.

“Özkan Eroğlu, doğacı sanat geleneği içinde ortaya çıkabilecek bir dışavurumculuğu Siyah Kalem sanatının en karakteristik yanı olarak görmektedir. Bu görüşten uzaklaştığını İpşiroğlu, 1985'te Siyah Kalem kitabında yazdığı metinde dile getirmiştir. Siyah Kalem doğacı sanatı hiç tanımamıştır diye devam etmiştir. İpşiroğlu, sanatın animist bir dünya görüşünden oluştuğunu ifade eder. Animizm inancına göre her şeyin ruhu vardır ve her şey gizemli güçlerin yönetimi altındadır. Bu güçlerden arınmış nesnel dünya anlayışı Yeni Çağ ile birlikte ortaya çıkar. Siyah Kalem'in dünyasında bir büyü dünyası vardır ve insanlar ile ruhlar arasında aracı olmayı üstlenir; kişi yalnızca sanatçı değil, aynı zamanda büyücüdür de” diye ifade eder (Eroğlu, 2019).

Türk resim sanatında aktarılan benzer hayali ve fantastik ifadeler olduğu birçok eserde görmekteyiz.

Zamanla Türk sanatı, resimsel ifadeleri yerine İslamiyet’le beraber hat, tezhip ve minyatür sanatına ağırlık vermiştir (Aslanapa, 2022). Bunu, sanat tarihçileri Abbasi döneminde siluetlerin İslamiyet’te yasaklandığını dile getirmiştir. Buna rağmen, Türk resim sanatı minyatürlerinde gerek Orta Asya Türklerinde gerek Anadolu’daki Türklerde insan, hayvan, bitki ve çeşitli krokilere yer verilmiştir. Selçuklu döneminde de çeşitli minyatürler ve genellikle türbe, han, saray ve cami gibi yapılarda süslemeler ile ahşap oyma sanatlarıyla ilgilenilmiştir. Osmanlı döneminde ise Fatih Sultan Mehmet’in İtalya’dan ressam getirttiği ve kendi portresini yaptırdığı bilinmektedir. 17. ve 19. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti’nin birçok Batılı ülkeye elçi göndermediğini söyleyen sanat tarihçileri bulunmaktadır. Adnan Turani ise Batı kültürünün Türk kültürüne girişini Mehmet Çelebi’nin Seyahatnamesinde aktardığı üzere, sanat, rasathane ile insan ve hayvan açısından sanatsal, askeri ve tıbbi olarak ileri olduğunu belirtmiştir (Turani, 2015). O dönemlerde Avrupa’da olan birçok kültürel hareketlilik Osmanlı İmparatorluğu’nda da görülmüştür. Lale bahçelerinin kurulduğu ve lale yetiştiriciliği yapıldığı örnek olarak verilmektedir.

Osmanlı Devleti, 1835’lerden itibaren yetenekli gençlerin eğitimlerini ilerletmek için Avrupa’ya göndermiştir. Harbiye Mektebi’nde öğrenim programına resim dersleri eklenmiş. 1835’te Mühendishane’yi bitirip resim öğrenimi için Avrupa’ya gönderilen bu sanatçılar, resim eğitimi alarak yurda dönmüştür. 19. yüzyılda ilk yağlı boya ressamı ya da “primitifler” olarak adlandırılmışlardır (Tansuğ, 2011).

Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde Avrupa’ya gönderilen asker ressam olarak tanımlanan öğrenciler, Türk resminin gelişiminde büyük rol oynamıştır. Askeri okulda eğitim gören Şeker Ahmet Paşa, Tefik Beşiktaşlı, Hüseyin Giritli, Karagömrüklü Hüseyin, Darüşşafakalı Hüseyin, Sevil Ahmet Emin, Mirliha Osman Nuri, Kaymakam Ahmet Şekür ve Osman Üsküdarlı gibi ressamlar bu grubun sanatçıları arasındadır. Avrupa’da eğitimlerini tamamlayıp ülkeye dönen ressamlar, hem ifade biçimleriyle hem de yenilikleriyle Türk sanatının temel taşlarını oluşturmuştur.

Adnan Turani, Türk resim sanatının Batılı anlamda temellerinin Mühendishane-i Berri Hümayun’da alındığını şu şekilde ifade etmiştir: “Resim sanatının geleneksel

minyatür etkisiyle devam ettiğini, ancak ilerleyen dönemlerde yeniliklerle birlikte Batılı tarzda yaklaştığını görmekteyiz'' (Turani, 2015).

Türk Primitifleri olarak adlandırılan öğrenci ressam kuşağı, Türk resminin önemli gelişmeler kaydetmesine olanak sağlamıştır. Figürler yerine mutlak olarak doğayı ön plana çıkarmışlardır. Fotoğraf yorumcuları olarak da anılan erken kuşak ressamlarıdır (Savaşer, 2024).

Şeker Ahmet Paşa, yeni üslup resmine örnek teşkil eden ve eşya anlayışını geliştirerek geleneksel minyatür sanatından koparak Türk resmine modern manzara resmini başlatan resamlardan biri olmuştur. 1874'te İstanbul'da ilk resim serisini düzenleyen ressamdır (Akbulut, 2011).

Bir diğer natürmort anlayışını getiren Miralay Süleyman Seyit'tir; 1871'de Paris'ten dönmüş, resim hocalığı yapmış ve özellikle perspektifle ilgilenmiştir (Savaşer, 2024).

Osman Hamdi Bey, İstanbul Arkeoloji Müzesini açmıştır. 1883'te şimdiki adı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olan Sanayi-i Nefise'yi kurmuştur. Sonraki dönemlerde resim sanatı, askeri öğrenciler dışında halkın da eğitimine sunulmuştur (Turani, 2015).

Batıda eğitim almış olan ressamlar, 1909'da kurulan Cemiyet, 1911-1914 yılları arasında Osmanlı Ressamlar Mecmuası Dergisi ve gazetesi olarak ayda bir defa olmak üzere toplamda 18 sayı çıkarmıştır. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti ve Naşir-i Efkâr dergisi, Osmanlı'da resim kültürünün yaygınlaşmasını sağlamıştır (Zihnioğlu, 2007).

Sanayi-i Nefise Mektebinden mezun olup Avrupa'ya gönderilen 1914 Çallı Kuşağı olarak adlandırılan sanatçı grubu Feyhaman Duran, Nazım Ziya ve İbrahim Çallı gibi ressamlar, empresyonizm akımının görüldüğü yıllarda üslubu inceleme fırsatı bulmuştur (Tansuğ, 2011).

İbrahim Çallı, Fransız izlenimciliğinin etkisi altında kalmıştır. Bir süre izlenimci tarzda eserler veren İbrahim Çallı, ülkesinin ekonomik krizinden kaçarak İstanbul'a gelen Rus ressam Alexis Gritchenko ile yakın arkadaş olmuş; ilerleyen zamanlarda Çallı'nın arkadaşından etkilendiği görülmektedir. (Arlı, 2000).

Cumhuriyet kurulduktan sonra, 1926'dan itibaren batıya tekrar öğrenciler ve sanatçılar gönderilmiştir. Cumhuriyet dönemi ilk kadın ressamı olan Mihri Müşfik, İstanbul'da Fausto Zonaro'dan eğitim almış ve İnas Sanayi Okulu'nda hocalık yapmıştır

(Turani, 2015). İbrahim Çallı, izlenimciliğin olduğu dönemde yurda döndükten sonra toplumsal gerçekçi resimler yaptığı görülmüştür. Bir süre sonra Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği kurulmuştur. Bu dernek, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nden sonra faaliyet gösteren ikinci dernek olmuştur. Dernek, 1914'ten sonra Sanayi Nefise'ye giden ressamlar tarafından kurulmuştur. 15 Temmuz 1929'da derneğin kurucuları arasında Mahmut Cüda, Muhittin Sebati, Şeref Akdil, Zeki Kocamemi, Nurullah Berk, Ali Avni Çelebi, Cevat Dereli, Elif Naci ve Refik Ekipman bulunmaktadır. Muhittin Sebati de bu derneğin bir parçasıdır (Savaşer, 2024). Cumhuriyet Dönemi sanatçı derneği olmuşlardır. Bu dernek Avrupa'da çıkan sanat akımlarından etkilenerek, kübizm, konstrüktivizm ve geometrik soyutlamalara önem vermişlerdir. Resim sanatını toplumun tümüne yaymak için çabalamışlardır. 1914 kuşağı kendinden önce gelenlere sanatçı topluluklarına tepki göstermiş ve kendinden sonra gelen kuşaklarda aynı tepkiyi bu kuşağa göstermiştir (Arlı, 2000). 1929 yılında Ankara'da başlattıkları sergileri İstanbul, Bursa, Zonguldak, Balıkesir ve İzmit gibi farklı şehirlerde devam ettirmişlerdir. Çeşitli resim serilerine eser gönderen müstakiller, devlet resim ve heykel sergilerini yurt gezilerine de katan bir grup olmuştur.

Resim 19. Mahmut Cüda, Sara'nın Portresi, 1929.

Kaynak: <https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-c/mahmut-cuda/mahmut-cuda-saranin-portresi/>

Resim 20. Cevat Dereli, Sultanahmet Camii, 1950.

Kaynak: <https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-d/dereli-cevat/cevat-dereli-sultanahmet-camii/>

“1933 yılında D Grubu kurulmuştur. Nurullah Berk, Abidin Dino, Zeki Faik İzer, Elif Naci, Cemal Tollu ve Zühtü Müridoğlu kurucularındandır. Bu grup, batıdaki güncel sanat akımlarını Türkiye’de uygulamak için çabalamış” (Turani, 2015). D Grubu ressamı, Çallı Kuşağı’nın rastgele dağınık renk anlayışına karşı çıkmışlardır. Resimde deseni ve düzeni ön plana koyarak biçimsel bir eğitim ortaya koymuşlardır. “1934’te Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Turgut Zaim bu gruba katılmıştır. 1914 kuşağına tepki göstermiş ve o dönemde eğitim aldıkları kendi hocalarının deseni yok ettiği düşüncesiyle Çallı Kuşağına karşı bir hareket oluşturmuştur” (Savaşer, 2024).

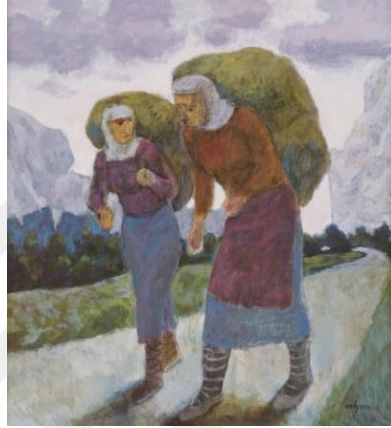
Resim 21. Turgut Zaim, Yörükler Köyü.

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Turgut_Zaim

“Türk resminde Avrupa’da eğitim görmeyen bir sanatçı topluluğu olan Yeniler Grubu, 1940-1952 yılları arasında bu grubu kurmuşlardır. Türk kültürünün sanata

aktarılmasıyla toplumcu gerçekçi bir çizgiyle anlatılması özgür bir resim anlayışını ortaya çıkaracağı düşüncesinde olmuşlardır” (Eczacıbaşı-1, 1997).

“Nazmi Ziya, İbrahim Çallı, Feyhaman Duran ve Hikmet Onat atölyelerinde yetişen ve 1940’lı yıllarda akademinin yüksek resim bölümünden mezun olan Yeniler Grubu, Nuri İyem, Arat Ferruh Paşa, Avni Arbaş, Turgut Atalay, Mümtaz Yener, Selim Turan ve Abidin Dino gibi sanatçılardan oluşmaktadır. İlk resimlerini 10 Mayıs 1941’de Matbuat Umum Müdürlüğü’nde “Liman Şehir İstanbul” adıyla açtıkları sergide toplum gerçeklerini yansıtmak istemişlerdir. Grubun kuruluş amacı, Batı resim sanatının etkilerinden kurtulmak ve toplumsal sorunları görsel olarak ifade etmektir” (Savaşer, 2024).

Resim 22. Nuri İyem, Tarladan Dönüş, 1993.

Kaynak: <https://www.nuriiyem.com/eser/s135-136/>

Cumhuriyet dönemi kurulan bir başka sanat gurubu olan Onlar grubu 10 genç ressam tarafından 1946’da açılan sergi sonrasında, Onlar Grubu (1947-1952) ismiyle tanımlanmıştır. İlk sergilerini Güzel Sanatlar Akademisi’nde gerçekleştirmişlerdir (Turani, 2015). “Bedri Rahmi Eyüboğlu atölyesinde eğitim almış öğrenciler tarafından kurulmuştur. Mustafa Esirkuş, Nedim Günsür, Leyla Gamsız, Ivy Stangali, Turan Erol, Orhan Peker, Mehmet Esen ve Fikret Okyam tarafından Mayıs 1947’de oluşturulmuştur” (Savaşer, 2024). Grubun temel amacı Anadolu’nun kültürünü ve el sanatlarını çağdaş sanatla harmanlamak ve Türk kültürünü yansıtan eserler yapmaktır. Özkan Eroğlu Türkiye’de Resim Sanatı isimli kitabında kurulan bu resim grupları için: “Türkiye’de bu denli ekili gurupların olmadığını ifade etmektedir. Ekspresyonist, Kübist, Fütürist gibi akımlarla yakından ilgilenen sanatçılar bu dönemde kültürel ve kendine özgü sanatsal bir üslup oluşturmaya çabaladıklarını ifade etmektedirler” (Eroğlu, 2019).

Resim 23. Nedim Günsur, Balıkçılar Pazarı, 1967.

Kaynak: <https://nina.bencoya.com/219/nedim-gunsuru-sever-misiniz/>

2.2. ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE SÜRREALİZM

Türk kültüründen, mitolojisinden ve imgelerden beslenen Türk sanatçıları, Avrupa’da çıkan gerçeküstücü akım henüz bu şekilde telaffuz edilmezken, Türk mitolojisinde hayali ve gerçek dışı birçok imge karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de çocukluk dönemlerinde anlatılan hikâyelerde atların saçlarını örmeye gelen alkarısı, periler, cadılar ve görünmez varlıklar olarak nitelendirilen hayali varlıklar heyecan verici konular olarak anlatılmıştır.

Türk resminde gerçeküstücü akımın 1950’li yıllardan sonra ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Cumhuriyet sonrası Türk resminin başladığı ilk yıllarda kırsal kültürü yansıttığı görülmektedir. Buna örnek olarak Avrupa’ya gönderilen Türk sanatçıların aldığı batı eğitimine rağmen Avrupa resim sanatından çok kendi kültürel hafızasındaki konulara yöneldiğini görmekteyiz. Türkiye’de resim sanatının gelişimi, Avrupa resim sanatından gelen ifade, teknik ve konu bakımından ayrılmaktadır. 20. yüzyılda Avrupa’da çıkmış olan sanat akımlarının yansımaları Türk resminde de olmuştur. Ancak soyutlama ve soyut sanatla ilgili resimler, Türk resmine yavaş yavaş işlenmiştir. Özkan Eroğlu, Türkiye’de Resim Sanatı adlı kitabında 1950 sonrası dünyada Amerika’daki soyut dışavurumcuların bulmakla övündükleri özelliği bir minyatür resmimizin kompozisyon karakteri içerisinde görebildiğimizi ve farklı elemanları bir arada kullanma gerçekliğini fark edebildiğimizi ifade etmiştir. Devamında geleneksel sanatımızın en önemli özelliği, o zaman farklı kökten ve yapısal elemanlar oluşturan kompozisyon düşüncesinin hâkim olduğudur (Eroğlu, 2019). Eroğlu’nun bu sözünden yola çıkarak, soyut sanat ve gerçeküstücülük gibi üslupların Türk resim sanatının

geçmiş zamanlarından beri var olduğu ve stilize edilerek başvurulmuş ifadeler olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye’de çok partili dönemin başladığı 1950’li yıllardan itibaren Batılı kaynaklardan yararlanarak, diğer alanlardan farklı olarak çağdaş resim tekniklerini Türk kültüründen semboller kullanarak çağdaş sanat üslubu oluşturmaya çalışmışlardır (Savaşer, 2024). 1950’li yılları takip eden senelerde, ülke genelinde çeşitli sosyal çevrelerle yaşadıkları bölgelerde Avrupa’dan aldıkları resim tekniklerini Türk kültürüne uyarlamaya çalışmışlardır. Teknik ve biçim bakımından yeni üsluplardan olan Sürrealizmin Türk resmine etkileri görülmeye başlamıştır. Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da belleğinden gelen izler taşımaktadır. 1950-60’lı yıllarda çağdaş sanat akımlarının Türk resmini de etkilediği gözlemlenmiştir. Bunu Işıl Savaşer kitabında şöyle ifade etmiştir: Soyut resmin ikiye ayrıldığını, birinci grubun geometrik soyutlama yaparak kübist ve metafizik izler taşıdığını aktarmıştır. Diğer grup ise Freud ve Jung’un bilinçaltı psikolojik çalışmalarından etkilenmiş, Ekspresyonizm akımının devamı niteliğinde olduğunu ifade etmiştir. Türk resminde bu dönemde doğu ve batı resmini geleneksel ve çağdaş resim sanatını sentezlemeye çalıştıkları belirtilmektedir. Gerçeküstücü akımı Türk sanatında ilk oluşturanlardan biri edebiyatçı Mehmet Behçet Yazar’dır. Dada hareketi ve Sürrealizm akımından bahsederek tanımlamalara yer vermiş, bu akımlara benzer yazılarla ve eserlerle örnekler sunmuştur.

Erol Akyavaş, dini konuları çağdaş resim üslubuyla harmanlayarak eserlerinde yer vermiştir. Desenlerine fantastik ifadeler ekleyerek mekânı hayali bir ortamda minyatür yerleştirmelerle kurgusal ifadeler oluşturmuştur (Savaşer, 2024). Bir başka gerçeküstücü ressam olan Erol Deneç, Ergin İnan ve Alaettin Aksoy’un da düşsel anlatımlarında benzer örneklerin bulunduğu ifade edilmektedir. Erol Deneç, rüyalarından faydalanarak Türk kültüründen izler barındıran kompozisyonlarıyla Doğu-Batı kültürel temalarını çağdaş resim akımlarından gerçeküstü ve fantastik ifadelerle aktarmıştır. Erol Deneç, tanrısallık boyutunu rüyaların bilinmezliğinde arayan bir sanatçı olmuştur (Yıldız, 2023). Ergin İnan, sanatsal ilk örneklerini 1968 yılında açtığı ilk sergisinde tanınmıştır. İlk çalışmalarında Siyah Kalem resimlerinden etkilenerek ilk fantastik resimlerini bu dönemde oluşturmaya başlamıştır (Savaşer, 2024). Ergin İnan’ın resimlerinde insan, böcek ve kelebekleri yaparken bu yapıtlarını yazılar yazarak kompozisyonları birleştirmiştir. Bir diğer sürrealist ressam ise Alaettin Aksoy’dur. Alaettin Aksoy’un özgün baskı yöntemleri gerçekçi olurken sonraki yıllarda fantastik ifadelere de yer

verdiği görülmektedir (Yıldız, 2023). Sürrealizm akımı toplumsal eleştirel ifadeleri olan simgesel anlatımlarla karşımıza çıkmaktadır. Çağdaş Türk resminde Sürrealizm her ne kadar Batı sanatındaki gelişmelerden etkilense de kendi kültürel ve toplumsal dinamikleri çerçevesinde şekillenmiştir. Birçok gerçeküstücü ressamın kültürel yadsımlarından esinlendiği görülmektedir.

Özellikle çağdaş ifadelere başvuran gerçeküstücü ressamlardan biri olan Ergin İnan, Siyah Kalem'in resimlerinden etkilenerek baskı resim ve figüratif çalıştığı ilk dönemlerinde monografisinde bu minyatürcünün resimlerinden etkilendiğini de ifade etmiştir. Sürrealist üslupta çalışan çağdaş Türk sürrealist ressamlar, bir sonraki bölümde hayatları ve eserleriyle birlikte açıklanarak çağdaş Türk resmine nasıl geçtikleri değerlendirilmiştir.

2.3. ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE SÜRREALİST RESSAMLAR

Çağdaş Türk resminde 1950-60 yılından günümüze kadar sürreal etkilerle resim yapan sanatçılar arasında Nuri Abaç, Erol Akyavaş, Yüksel Arslan, Gürkan Coşkun, Erol Deneç, Alaettin Aksoy, Utku Varlık, Ergin İnan ve Semra Çevik gibi sanatçıların isimleri öne çıkmaktadır.

2.3.1. Nuri Abaç

1926'da İstanbul'da doğmuştur. Resim sanatına olan ilgisi ilköğretim yıllarında resimli öykü ve romanlar için ilk resimlerine başlamasıyla ortaya çıkmıştır. 1942'de ilk resim sergisini Mersin Halkevinde açmıştır. “1944'te girdiği Güzel Sanatlar Akademisi'nde önce Leopold Levy'nin atölyesinde resim ve sanat eğitimi almıştır. Sonradan mimarlık bölümüne geçerek 1950'de mezun olmuştur” (Eczacıbaşı-1, 1997). Leopold Levy'nin atölyesinde konuk öğrenci olarak devam ettiği sıralarda sulu boya tekniği ile çalışmaya başlamış ve 1955'ten itibaren gerçeküstü anlayışıyla çalışmalarını sürdürmüştür (RHM, 2009).

Resim 24. Nuri Abaç, Gemi, 1989.

Kaynak: <https://vbassets.vakifbank.com.tr/bankamiz/kultur-sanat/gemi-50x60-cm-tuval-uzerine-yagliboya-1989--50x60-min.jpg>

1960'da Ankara'ya yerleşip, naif sanattaki plastik anlamının anlatımlarını inceleme olanağı bulmuştur. 1960'dan sonra yapıtlarında Anadolu'daki mitolojik, fantastik ve çağdaş yorumları harmanlamaya başlamıştır (Eczacıbaşı-1, 1997). 1983'te gerçekleştirdiği ve İstanbul yaşıntılarını içeren bir dizi yapıtında Hitit figür esprisine benzer figürlere de yönelmiştir. Yüksel Aslan ile birlikte gerçeküstücü anlayışı benimseyen özgün sanatçılarımızdan biri olmuştur (RHM, 2009).

1980'lerde kentleşmeyle değişen yaşam biçimlerine bağlamında konuları ele almış, 1990'ların başında Butik, Restoran, Yelkenli Araba ve Karada Bir Gemi gibi isimler verdiği resimler yapmış 2008 yılında Ankara'da hayatını kaybetmiştir.

2.3.2. Erol Akyavaş

1932 yılında İstanbul'da doğmuştur. Hat ve minyatür sanatıyla ilgilenmiştir. İlk ve ortaöğretimi bitirdikten sonra resimle ilgisi, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık bölümünde okuduğu yıllarda Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun atölyesinde çalışmasıyla başlamıştır (RHM, 2009).

1950-1952 yılları arasında İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde, daha sonra ise Floransa Akademisi'nde öğrenci olan Erol Akyavaş, Paris Lhote ve Léger atölyelerinde çalışmalar yapmıştır (Eroğlu, 2019).

İşıl Savaşer, Erol Akyavaş'ın yapıtlarını şu şekilde tanımlamıştır:
 “Desenlerine fantastik mekân tasarımları havasını vermiş; sonraları minyatür peyzajını yorumlarken İslami dinsel temaları Kâbe tasvirlerini

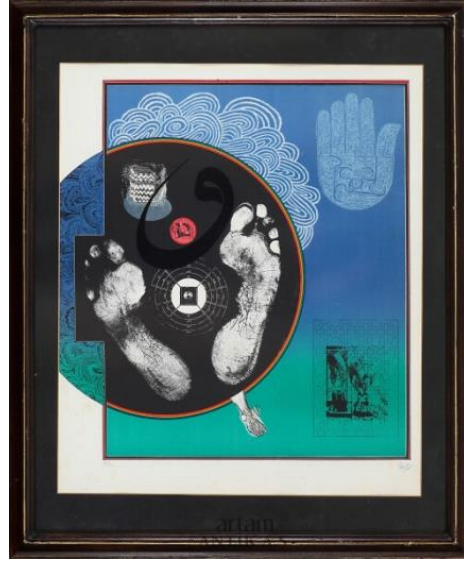
modernize ederek çalışmıştır. Erol Akyavaş'ın bilinçli simgelere vurguladığı trajik içerikler biçim kaygılarını yok etmemiştir. Resimlerinden uyguladığı motif simgeler, resimsel desen eğitiminde geometrik amaçlardan ayrı düşmemiştir'' (Savaşer, 2024).

Resim 25. Erol Akyavaş, Vav, 1984.

Kaynak:<https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/erol-akyavas-hayati-ve-eserleri/>

Akyavaş, 1951'de Amerika'ya gitmiş, ardından bir süre geometrik soyutlama tarzı eserler yapmış ve 1965 yılında bu ülkeye yerleşmiştir. Bir süre sonra sürrealist üslupta çalışmalar yapmaya başlamıştır. Gerçeküstücü çalışmalarında mimari tarzını yansıtan eserler üretmiştir (Eczacıbaşı-1, 1997). Özkan Eroğlu, sanatçının gelişimini şöyle ifade etmiştir: “1970-80’ler arasında dikkat çeken biçimsel yayınların biri, sanatçının ilk dönemde yalnızca olması için olan dokunsal yaklaşımlarının, sanatçıya özgü boşluklarla birleşerek illüzyon yaratmaya yönelmiş olmasındandır” (Eroğlu, 2019). Uluslararası sanat çevrelerince tanınan ve dünyanın birçok galerisinde eserleri bulunan Erol Akyavaş, bilinçaltı düşünceye paralel olarak metafizik hayali ifadelerle yer vermiş önemli gerçeküstücü sanatçılardan biridir. Erol Akyavaş'ın Resim 25'de gördüğümüz resminde kültürel kimlik ve mitolojik unsurları tasavvufi bir şekilde ifade ettiğini, aynı zamanda resmin üzerinde çeşitli dokular oluşturduğunu görmekteyiz.

Resim 26. Erol Akyavaş, Miraçname, 1987.

Kaynak:<https://artam.com/muzayede/360-modern-ve-cagdas-tablolar/erol-akyavas-1932-1999-miracname-serisi-17>

Fihi ma Fih, Hallaç-ı Mansur, Miraçname önemli eserlerini oluşturduğu serilerindendir. Eserlerinde üç semavi dinin imgelerini barındıran resimlerde yazılar kazıyarak bilimin ve inancın birliğini vurgulamıştır (Eczacıbaşı-1, 1997). 1999 yılında vefat etmiştir. Vefatından sonra İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından iki ciltlik bir katalogun eşlik ettiği geriye dönük bir sergiyi Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenmiştir (RHM, 2009).

2.3.3. Yüksel Arslan

1933 yılında İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde sanat tarihi bölümünde öğrenim görmüştür. Bu süre zarfında resmi olan ilgisinden dolayı eğitimini yarıda bırakarak resim çalışmalarına yönelmiştir. Sezer Tansuğ, Yüksel Arslan'dan şu şekilde bahsetmiştir, “1955'te Arslan, küçük hayvan figürlerini orijinal bir yüzey ve mekân anlayışıyla birleştirmiştir. Sanatçı için boya ikinci plandadır; salt bir fon sorunudur. Asıl değeri çizgisine bağlıdır ve bunu bilen de arkadaşı olarak benim,” diye ifade etmiştir (Tansuğ, 1990). 1955'ten sonra toprak balı, yumurta akı ve kan gibi çeşitli malzemelerden oluşturduğu özgün bir teknikle çalışmıştır ve bundan sonraki yapıtlarında da bu tekniği kullandığı görülmüştür. 1955'te Maya Sanat Galerisi'nde “İlişki Davranış Sıkıntılara Övgü” adlı ilk kişisel sergisini açmıştır (Eczacıbaşı-1, 1997). Özkan Eroğlu Türkiye'de Resim Sanatı isimli kitabında Yüksel Arslan tam bir sürrealist

olduğunu ve Sezer Tansuğ 'un atımından bu çıkarımda bulunduğunu ifade etmiştir (Eroğlu, 2019).

Yüksel Arslan, Anadolu'nun kültürel zenginliklerini çalışmalarına yansıtarak fantastik yorumlamalara başvurmuştur. Arslan'n akademik sanatla arasında çekişmeler olduğu ifade edilir ve ilk dönemlerinde Sürrealizm akımı sanatçılarından esinlenerek sürrealist üslupta eserler vermiştir. “1961’de galerici Raymond Cordier ve kuramcı yazar André Breton'un davetlisi olarak Fransa’ya gitmiş ve Paris’e yerleşerek çalışmalarını burada yapmıştır. Sürrealizm akımının sergisine katılan ilk Türk ressam olarak ifade edilir” (Eczacıbaşı-1, 1997). Bir süre minyatür ve geleneksel halk sanatı betimlemelerinden yararlanmış; Siyah Kalem figürlerinden ve Karagöz tiplemesinden esinlendiği ifade edilmiştir.

Resim 27. Yüksel Arslan, Arture 156, Kapital 4 (Sınıflar, 1971).

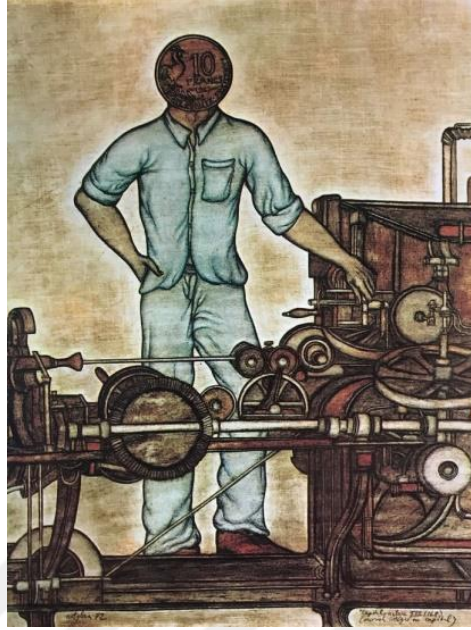
Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Y%C3%BCksel_Arslan_arture_156.jpg

Yüksel Arslan, 1960 yıllarında Freud ve Jung'un cinsel yaklaşımlarından etkilendiği döneme “düşsel dönem” demiştir. Hem toplumsal hem de kültürel cinsel öğelere başvurmuştur çalışmalarında fantastik öğelerin yanında illüstrasyon yaklaşımıyla kendini ifade etmiştir (Eroğlu, 2019).

“1969-74 yılları arasında Karl Marx'ın Kapital'i için 30 adet resim yapmıştır. Bu dönem, toplumsal içerikli bir dönem olarak ifade edilmiştir. 1980 sonrası dönemde ise eski tarzını yansıtan çalışmalar yapmıştır” (Eczacıbaşı-1, 1997).

Birçok mitolojik ve kültürel konuyu bu dönemden sonra da işlemiştir. Bir süre bu durum devam ederken yazar Ferit Edgü ile 13 Mart 1977’de mektuplaşıırken

çalışmalarında böcekler ve sineklerle ilgili resimlere de yer vermiş, “Sana bol sinekli birkaç foto yolluyorum” diye mektubunda belirtmiştir (Kitap Yayınevi, 2011).

Resim 28. Yüksel Arslan, Le Capital Serisi, 1975.

Kaynak:<https://www.unlimiteddrag.com/post/gercekustunun-sularinda-gezerken-bir-arsiv-yaratmak>

Resim 28’de kapitalizm gerçeğini işçi sınıfının baş kısmına metalik parayla resmeden sanatçı, paranın insan üzerindeki değerini yargılabarına gözler önüne sermektedir. Resme baktığımızda René Magritte’nin “Adamın Oğlu” resmini çağrıştırmaktadır. Anlamları farklı olsa da izleyiciyi düşünmeye sevk eden gerçeküstücü bir yaklaşım sergilenmiştir. Gerçeküstücü akımının önemli Türk ressamaları arasında gösterilen Yüksel Arslan, 2017 yılında hayatını kaybetmiştir.

2.3.4. Gürkan Coşkun

Gürkan Coşkun sanat camiasında “Komet” ismiyle anılmaktadır. 1941 Çorum doğumlu ressamdır. Kuyruklu yıldız anlamına gelen Komet adını bir müzik grubundan etkilenererek almıştır. 1960-1967 yılları arasında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde Halil Dikmen ve Zeki Faik İzler atölyelerinde çalışmıştır. 1971’de nüfusunu kazanıp Paris’e gitmiştir. Üniversitenin Güzel Sanatlar Fakültesi’ne devam etmiş, Paris Güzel Sanatları Okulu’nda Sindigi Er ile çalışmış ve 1974’te ilk sergisini açmıştır (RHM, 2008).

Gürkan Coşkun birçok sanat akımında yer almış, kültürel belleğinden kopmadan hayali mekânlar yaratarak gerçeküstü ifadelerle de yer vermiştir. Gürkan Coşkun'un eserlerinde figüratif anlatımlar çoğunluktadır. Türk toplumunun gündelik hallerini psikolojik ve toplumsal gerçeklikle açık bir anlatım içinde fantastik yönleriyle tuvallerine aktarmıştır. Resimlerinde hayali, kurgusal ve fantastik ifadelerin yanında figüratif eserler de imza atmıştır (Eczacıbaşı, 1997).

Ferit Edgü, Gürkan Coşkun hakkında, "Komet belleğindeki insan portrelerini figürlerini resmetmiyor. Kimlik olmayan insanları resmediyor." Cümlesine şu şekilde devam etmiştir, "Ne kendisini tanıyor onları, ne de bu resimlere bakan bizler tanıyoruz," diye aktarmıştır (Edgü, 1999).

Resim 29. Komet, İsimsiz, 1992.

Kaynak: <https://artam.com/makaleler/sanatci/dusler-dunyasinin-gizil-ressami-komet>

Gürkan Coşkun genellikle hayali ve gerçeği harmanlayarak fantastik ifadelerin yanında gerçek dışı, düşsel bir mekânda yer alan figürleri de eserlerine yansıtmıştır (RHM, 2008, s. 433). Gürkan Coşkun, Paris'te bulunduğu yıllarda Pompei ve Rönesans dönemindeki İtalyan primitiflerini yakından incelemiş ve bunlardan belirli yönleriyle etkilenmiştir. Bilinçaltında kurduğu gerçekçilikle bağlarını koparmadan yapıtlar üretmiştir. Gürkan Coşkun'un resimlerinde ana öge figür olmuştur (Eczacıbaşı, 1997).

2.3.5. Erol Deneç

Erol Deneç, 1941 senesinde İstanbul'da doğmuştur. İlkokul ve ortaokul eğitimini tamamladıktan sonra Matbaacılık Meslek Yüksek Okulu'na devam etmiştir. Liseyi

bitirdikten sonra Güzel Sanatlar Resim Okulu'na yazılmıştır. 1962'de, Güzel Sanatlar 'da fantastik sanatın öncüsü Anton Lehmden ile çalışmıştır. 1964'te, Viyana Fantastik Resim Okulu'nun kurucularından ressam Ernst Fuchs'un davetiyle Viyana'ya yerleşmiştir. İlk sergisini burada açmıştır. Çalışmaları, 1965-1969 yıllarında Viyana Güzel Sanatlar Akademisi tarafından Meister Ödülü'ne layık görülmüştür. 1971 yılında hakkında bir belgesel filmi çekilmiştir. Film, başta Viyana'daki 20. yüzyılın modern sanat müzesi olmak üzere birçok önemli merkezde gösterilmiştir. Hakkında ikinci bir belgesel de 1982 yılında Wolfgang Lezowsky tarafından çekilmiştir. Avrupa'nın önemli televizyonlarında gösterilen Erol Deneç, 1989 yılında Türkiye'ye dönmüştür. 1991'de, 1995'e kadar resim öğretmenliği yapmış, İstanbul Üniversitesi Kültür Merkezindeki öğrencileriyle birlikte İFAR İstanbul Fantastik Realite grubunu kurmuştur. Erol Deneç, fantastik sanata katkılarının dolayısı dünya çapında çeşitli sanat kuruluşlarından teklifler almıştır. 1963'ten bu zamana dek 150'den fazla sergi açmış ve 2005 yılında IMOGA'da baskı resim çalışmaları yapmıştır. Erol Deneç, fantastik realist tarzda dünya çapındaki temsilcisidir (IMOGA, 2024).

Resim 30. Erol Deneç, Benden Güzel Var Mı? , 2012.

Kaynak:<https://uskudarkultursanat.com/sergilerimiz/erol-denec-fantastik-realizm-sergisi>

2.3.6. Alaettin Aksoy

1942'de Trabzon'da doğmuştur. Eğitimini İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencisi olarak 1963-1968 yılları arasında

resim ve sanat alanında almıştır. Dışavurumcu anlatımla figüratif çalışmalar yapmıştır. “Mezun olduktan sonra 1969’da İstanbul’da ilk kişisel sergisini açmıştır. 1972’de devlet bursu ile Fransa’ya gitmiş, ardından Paris’te 5 yıl boyunca eğitim almıştır, o süre zarfında çeşitli merkezlerden düzenlenen sergilere katılmıştır” (İMOGA, 2004). Aksoy, 1966’dan itibaren yurt içinde ve yurt dışında birçok karma resim sergisine katılmıştır. İlk kişisel sergisini 1969’da Alman Kültür Merkezi’nde açmıştır. 1972’de Avrupa sınavını kazanarak resim dalında uzmanlık eğitimi almak üzere burs kazanmıştır.

“1972-1976 yılları arasında Paris’te burslu eğitim aldığı dönemlerde insan ve mekân kavramlarını kendine has üslubuyla yorumlayarak, kimi zaman ince bir ironiyle kurgusal düzenlemeler anlayışı ve zamandan soyutlanmış imgeler göze çarpmaktadır” (RHM, 2009).

Resim 31. Alaettin Aksoy, Vadedişmiş Toprak, 1998.

Kaynak: <http://www.galamuzayede.com/alaettn-aksoy.html>

Aksoy, Paris’te bulunduğu yıllarda dışavurum ifadelerinin egemen olduğu gerçeküstücü akıma yönelmiştir. Fantastik ve mizahi öğelere başvurarak figürlere uyguladığı tüm bozma resimlerine dramatik bir anlatım kazandırmıştır (Eczacıbaşı-1, 1997).

1975 yılında taş baskı örnekleri, Fransız sanatından seçme eserlerle birlikte Seul’da sergilenmiştir. 1977’de Türkiye’ye dönerek Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi öğretim üyesi olmuş ve dersler vermeye başlamıştır. 2006 yılında emekli olan sanatçı, akademik görevinden ayrılmıştır. İstanbul’daki kendi atölyesinde tuvaleri üzerinde çalışmaya devam etmiştir (İMOGA, 2004).

Figürlerini kapalı mekânlar yerine manzara içinde yerleştirme eğiliminde olmuştur. Genellikle çalışmalarında hayali fantastik içeriklere ağırlık vermektedir.

Kendine has bir üslupta insan ve mekân kavramlarını farklı bir yaşam yorumu katarak ele almıştır (RHM, 2009). DYO ödüllü yarışmasında 1976'da özel ödül, 1980 ve 1981'de birincilik kazanan sanatçı, yine 1980'de Kültür Bakanlığı'nın "Atatürk Kurtuluş Savaşı" ve Devrimler konulu yarışmalarında birincilik elde etmiştir. Vakko'nun "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" adlı yarışmasında ise mansiyon kazanmıştır (Eczacıbaşı, 1997).

2.3.7. Utku Varlık

Varlık 1942'de Bolu'da doğmuştur. Sanat eğitimine 1961-1966 yıllarında Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümünde Rahmi Eyüboğlu ve Sabri Berkel atölyelerinde başlamıştır. Oyma baskı ve taş baskı ile devam etmiştir. 1970'li yıllarda devlet bursuyla Paris'e gitmiştir. 1971-1974 yıllarında Güzel Sanatlar Ulusal Yüksek Okulu'nda George Dayez ile, 1973-1975 yıllarında Cachan atölyesinde taş baskı çalışmıştır. Sanat çalışmalarını hâlâ Paris'te sürdürmektedir. İlk başlarda dışavurumcu anlatımı ifade ederken, 1975'ten sonra düşsel bir anlatım biçimine yönelmiştir (Varlık, 2021).

Resim 32. Utku Varlık, Karışık Teknik.

Kaynak: <https://www.utkuvarlik.com/Eser-Detay/Butun-Katalog/1>

1968 Kuşağı'nın önemli ressamlarından olan Utku Varlık, resimlerini hayali bir mekânda işlemektedir. Yaptığı resimler, rüyadan uyanınca hatırlayamadığımız karmaşık hayal ile gerçek arasında kalan insanları akıllara getirmektedir. Sanatçının fantastik gerçeküstücü üslubu, eserleriyle izleyiciyi rüyaların içinde bir yerde hissettirmektedir.

2.3.8. Ergin İnan

Sanatçı, Malatya’da 1943 yılında Malatya’da doğmuştur. 1964-1968 yılları arasında İstanbul Güzel Sanatlar Yüksekokulu’nda resim bölümünde öğrenim görmüştür. Öğrencilik yıllarında figüratif çalışmalara yoğunlaşmıştır. Bu dönemlerde Siyah Kalem’in desenlerini incelemiş ve etkilenmiştir. Ergin İnan, öğrencilik yıllarında özellikle figürler üzerine yoğunlaşarak çalışmalar yapmış, bu çalışmalarında Siyah Kalem’in desenlerini yakından incelemiş ve onun siyah-beyaz resimlerinde biçim bozmalarını uygulamıştır. 1986’da gittiği Salzburg Akademisi’nde psikolojik anlatımı ağır basan portreler oluşturmaya başlamış ve kişisel üslubunun ilk örneklerini burada vermiştir.

Almanya’da akademik değişim programında burs kazanarak 1973’te Münih Güzel Sanatlar Akademisi’nde Max Zimmermann ile çalışmıştır. 1975’te “Baskı Resim Teknikleri” adlı tezi ile DTGSYO’da öğretim üyesi olmuştur. 1978-79 yıllarında Münih ve Berlin Güzel Sanatlar Akademisi’nde, 1983-84 ve 1985’te Berlin Güzel Sanatlar Akademisi’nde çalışmıştır. 1974’te başlayarak böcekler ve embriyolar üzerinde insanları işleyen İnan, bu yapıtlarında imgeler arasında kurulan görsel ve simgesel ilişkileri yansıtmıştır. Doğu ve Batı kültürlerinin birikimlerini olgun bir biçimde ulaştırmıştır. 1980’de İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi açık hava sergisinde, 1983’te uluslararası 6. Cleveland Desen Bienali’nde ve 1988’de ikinci uluslararası Asya Avrupa Sanat Bienali’nde birincilik ödülleri almış; ayrıca 1983’te Sedat Simavi Vakfı Görsel Sanatlar Ödülü’nü Mehmet Güler yüz ile kazanmıştır. 1987’de Ankara Sanat Kurumu tarafından resim alanında yılın sanatçısı seçilmiştir. 1993’te Osaka Trienali’nde üçüncülük ödülüyle bronz madalya almıştır. (Eczacıbaşı-2, 1997).

Ergin İnan, çeşitli yurt içi ve yurt dışında üniversitelerde gerek eğitim gerekse sergi açmak üzere aktif bir sanatçıdır. Böceklerle olan ilgisi, sanatının rengârenk olmasını sağlamakta; böceklerin güneşten yansıyan ışıkları izleyiciye aktarmaktadır.

Resim 33. Ergin İnan, Kağıt ve Kalem Sergisi, 2023.

Kaynak: <https://artdogistanbul.com/ergin-inandan-kagit-ve-kalem-sergisi/>

2.3.9. Semra Çevik

1955 yılında Mersin’de doğmuştur. 1986 yılında Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi bölümünden mezun olmuştur. 1988 yılında, Gazi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi bölümüne Öğretim Görevlisi olarak atanmıştır. 1990 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden Sanatta Yeterlilik, 1993 yılında “Siyasi Afişler 1946-1993” konulu tez ile yüksek lisans öğrenimini tamamlamıştır. Yağlı boya, akrilik, kolaj ve teknoloji destekli karışık teknikler ile oluşturduğu portre eserlerinin yanı sıra fotoğraf, baskı resim, enstalasyon ve grafik tasarım uygulamaları da yapmaktadır.

Sanat anlayışı, çevre, deprem ve yıkım gibi toplumsal sorunlar içerisinde özellikle kadın sorunları ve kadına yönelik şiddet konusunu sürrealist bir yaklaşımla eserlerine aktarmaktadır. Çevik, renk kullanımında Fovist izler taşımaktadır. Eserlerinde çeşitli çiçekler ve hayvan figürlerini metafor olarak kullanmaktadır. Doğa ve yaşam imgeleri karışık teknik ile fantastik ve dışa vurumcu bir etkiyi artırmaktadır. Sanatçı ile yapılan röportajda resimlerinde kuş imgesinin zeka, bilgelik ve kadın ruhunu; horoz imgesinin ise erkekleri temsil etmekte olup güç, iktidar ve dövüşme simgesi olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Resim alanında kendine has dokularla işlediği eserlerinde

insan bedeninde çeşitli renklerle ifadesel bir üslupta çalışmalara yer vermiştir. Bu çalışmalarda yerel kıyafetli kadınların resimlerine yörede yetişen bitkiler ve çiçekler gibi konulara da yer verilmiştir. Çalışmalarında genellikle kadın imgesini kendine has üsluplarda yorumlamıştır. Semra Çevik'in genellikle soyutladığı resimlerinde renkleri fantastik bir şekilde kullanarak kadın imgesine dönüştürmekte ve kendine has dokularla rüyalarda gördüğümüz belli belirsiz yüz ifadelerini anımsatan çalışmalara yer vermektedir. Rüyalara anımsatan bu resim karakteriyle Semra Çevik, rüyadan uyanınca akılda kalan kesitlere benzer çağrışımlar kullandığını göstermekte olup sürrealist akıma yakın ifadelerle eserler verdiği görülmektedir.

Resim 34. Semra Çevik, Çini Boyama, 2025, 10x10 cm, 2025.
Kaynak: Semra Çevik, Röportaj, 2025.

Resim 35. Semra Çevik, Çini Boyama, 2025, 10x10 cm, 2025.
Kaynak: Semra Çevik, Röportaj, 2025.

3. BÖLÜM

ARI İMGESİNİN SANATSAL, KÜLTÜREL VE MİTOLOJİ BAĞLAMINDA SEMBOL OLARAK KULLANIMI

3.1. İMGE VE SEMBOL NEDİR?

TDK 'ya (Türk Dil Kurumu) göre “imge” zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şeydir, hayaldir. İmge, duyularla algılanan nesnelerin bilincimizde bıraktığı izlenim olarak da anlatılmıştır.

Aristoteles imgeyi şu şekilde ifade etmiştir, “imge, duyumun nesnesine benzeyen bir varlık olduğunu dile getirmiştir. Descartes ise imgenin zihnin edindiği tasarım ya da düşünce olduğunu belirtmiştir” (Beydiz, 2016).

İmge, insanların zihinlerindeki sembolleri aktarma aracı olarak kullanılan bir tür akılda kalmasını sağlayan hayali fotoğraflar olarak düşünülebilir. Her imge kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Buna şu şekilde örnek verebiliriz: Üç kişiye dağ resmi çizdirmek istersek ve bu üç kişi birinci çölde yaşamışsa, o kişi çölde oluşan bir dağı çizecektir. Diğer kişi ormanlık bir alanda yaşamışsa, ormandan ve çeşitli ağaçlardan oluşan bir dağ çizecektir. Üçüncü kişi ise deniz kenarında yaşıyorsa, resim çizerken deniz kıyısından uzanan bir çizim yapacaktır. Yani imgenin kişiden kişiye akıldaki hayali farklı ifadeler ortaya çıkabilmektedir.

Sembol ya da simge genel anlamda aynı ifadeler gibi kullanılmakta olup anlamsal olarak farklılıklar göstermektedir. TDK 'ya göre: Sembol kelimesi iki farklı anlamı ifade etmektedir. Birinci anlamda, bir firma ya da sanat akımı veya oluşumunu anlatmak için tercih edilen işaret veya görseldir. İkinci anlamda, satışa sunulmuş olan ürünü üzerinde basılmış olan kısaltmaya verilen addır. Sembol, sanatta bir fikrin yerini tutan ya da onu temsil eden resimdir. Örneğin, karıncanın çalışkanlığı ifade etmesi yaygın bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır (Dickerson, 2021). Ayrıca, simge ismi Türkçe kökenli bir sözcük olup sembol ya da gösterge olarak da kullanılmaktadır.

Sembol, Frolov'un anlatisıyla “hem işaret (imi), hem de imgenin potansiyellerini bir araya getirir ve bunları iletişim bağlamında gerçekleştirir” şeklinde ifade edilmiştir

(Ateş, 2002). Simge kelimesi TDK ‘ya göre: Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret; âlem, remiz, rumuz, timsal, sembol.

Simge kelimesi ise belli bir insan topluluğunun uzlaşarak kendisine belli bir anlam yüklediği somut nesne ya da im işaret diye ifade edilmiştir. Simgecilik ya da sembolizm, sanat yapıtında biçim ve renk gibi somut değerlerin arkasında yatan anlamı öne çıkaran eğilim ve akım olarak Rönesans döneminden beri özellikle ölü doğa temalı resimlerde var olmakla birlikte bir akım olması 19. yüzyılda rastlanır (Eczacıbaşı-3, 1997).

Bu çalışmada ise sürrealist sanatçıların yaptıkları resimde simgesellik ve bilinç dışı konuları genellikle bir rüyanın içerisinde olmuştur gibi yansıtarak çeşitli manzaraları birbirleriyle ilintili olmayan bilinç dışı ve bilinçaltına yerleşmiş ifadeleri dışı vurarak çeşitli çalışmalar yapmışlardır.

Mehmet Ateş, ‘‘Mitolojiler ve Semboller’’ adlı kitabında bilinçdışı ve bilinçaltını şu şekilde ifade eder:

‘‘Psikolojik tezlerden en ünlüleri Sigmund Freud’un ve öğrencisi Jung’a aittir. Freud’un bilinçaltını bilincin bir uzantısı olarak görmesine karşın, Jung tam tersine esas olarak öncelikle bilinç dışına alır; bilinci ise bilinçdışında gelişip onun bir uzantısı olarak ortaya çıktığını savunur. Bilinçdışının insanlığın en eski çağlarından beri geçirdiği deneyimlerin ve düşünsel süreçlerin dil, din, ırk gibi unsurları gözetmeden ortak olan kolektif birikimidir. Böylece Jung, bu imajların insanların ortak malları olduğunu ve rüyaları olduğu kadar çok eski dönemlerde de ortaya çıkan mitlerin özünü oluşturduğunu öne sürmekte ve paleopsikolojiyi söz konusu ederek her türlü sembolik düşünceyi psişik katılımı ilişkilendirmektedir.” (Ateş, 2002)

3.2. ARI İMGESİNİN SANATSAL, KÜLTÜREL VE MİTOLOJİ BAĞLAMINDA KULLANIMI

Arı, sözlük anlamı itibarıyla zarkanatlılardan bal ve balmumu yapan bir böcek olarak tanımlanır (Doğan, 2011). Arılar, TDK ‘ya göre tek tek veya bir topluluk düzeni içinde yaşayan, vücutları özellikle karınları ve arka ayakları kıllarla örtülü zar kanatlılar familyasına ait canlılardır.

Latince karşılığı Apiformes olan apis, İngilizce’de ‘‘bee’’ Türkçe’de ise ‘‘arı’’ olarak bilinir, alt tür olarak da bal arıları Apis mellifera şeklinde adlandırılmaktadır. Arılar, bal arıları ve yaban arıları olarak gruplara ayrılmaktadır. Bal arıları bal yaparken,

yaban arılarının bir kısmı et ve farklı böcek türlerinden ile çeşitli bitkilerden beslenmektedir

Bal arısı ana arıdan, erkek arılardan ve işçi arılardan oluşur. Yavruları ana arı tarafından yapılır. Tohumlanmış yumurtalardan işçi ve ana arılar, tohumlanmamış yumurtalardan ise erkek arılar meydana gelir. Ana arı ile işçi arı arasındaki fark, larva döneminde yapılan beslenmeden kaynaklanır. Mitolojik bağlamda bakıldığında, Apis yani arı ismi Mısır'da bereket tanrıçası olarak da bilinmektedir. Sanatsal olarak arı imgesi, Antik çağda mitolojik anlatılarda ve kültürel olarak çeşitli medeniyetlerin ifadelerine hayat vermiştir.

Bu medeniyetlere kültürel olarak ev sahipliği ederken toplumların etkileşiminden dolayı birçok benzer anlatı görülmektedir. Eski Yunan Mitolojisinde Artemis'in çeşitli mitolojik betimlemeleri olmuştur. Bu betimlemelerden bazıları, Ephesos Helen Artemis'i bir de doğum tanrıçası olarak kabul edilmesine ve kadınların himayesine rağmen her şeyden önce bakire bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Doğum tanrısı ile arı imgesi arasında temsili bir bağlantı mevcuttur. Doğadaki birçok bitki, meyve ve sebze arılar tarafından tozlaşma yoluyla üremektedir. Bu eylem doğum tanrıçasıyla ilişkilendirilmiştir.

Ephesos tanrısında ise analık bariz bir şekilde ortaya çıkmasıyla ondan ayrılmaktadır. Göğüslerinin çokluğundan dolayı "Çok Göğüslü Artemis" ismiyle de anılmıştır. Bolluğun ve bereketin temsilcisi olarak ifade edilen bir tanrıçadır. Bütün tabiata hükmeder; toprağın gelişmesini ve ürünlerin bolca yetişmesini sağlayan bir tanrıça olarak tanımlanır. Ayrıca, hayvan hayatının düzenlenmesi ve vahşi hayvanların evcilleştirilmesi suretiyle korunmasını sağlayan bir tanrıça olduğu dile getirilir. Artemis, Yunan mitolojisinde çeşitli isimlerle anılmıştır. Temizliği simgeleyen bakire tanrıça, tertemiz gençlerin nişanlıları ve evli kadınların koruyucusu, doğum tanrıçası, tabiatın hâkimi ve verimlilik tanrıçası, avcı tanrıça ve hayvan koruyucusu; ışık ve ay tanrıçası, savaş ve barış tanrıçası, şehirlerinin yolları ve limanlarının koruyucusu, müzik tanrıçasıdır. Kehanet tanrıçası, ceza veren kötülükleri bozucu ve iyileştirici olarak Anadolu'da da farklı isimler almıştır (Çelgin, 1986). Efes Antik Kenti'nde 18 Eylül 1956 yılında yapılan kazıda gün yüzüne çıkan Güzel Artemis Heykeli, bulunduğu zaman heyecanla karşılanmış ve üzerindeki motiflerden anlaşılacağı üzere bereketle

nitelenmiş birçok sembol gün yüzüne çıkmıştır. Bunlardan çalışma konusuna ilham olan arı imgesine de rastlanmıştır (GZT, 18.09.2018).

Resim 36. Güzel Artemis Heykeli.

Kaynak:<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-efes-artemisi-bulunali-61-yil-oldu-4617/>

Resim 37. Güzel Artemis Heykeli.

Kaynak:<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-efes-artemisi-bulunali-61-yil-oldu-4617/>

Resim 38. Büyük Artemis Heykeli.

Kaynak:https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Artemis_Ephesos.JPG

Resim 36’da kazı yapılırken, 1956 yılına ait olan fotoğrafta net bir şekilde görüldüğü gibi arı kabartması bacasının dış kısmında 3. satırda yer almaktadır. Resim 37 ve 38’de aynı arı kabartması heykelin sağ ve sol kısmında bulunmaktadır.

Hitit mitolojisinde kayıp tanrı mitosları bölümünde “Telipino’nun Kayboluşu” adlı hikâyede, Bereket tanrısının kaybolmasıyla ilgili sağlam tabletlerde bulunan ve okunan yazılarda arı imgesinden şöyle bahsedilmektedir:

Bereket tanrısının kaybolması ile birlikte mahsullerin yetişmediğini, hayvanların doğum yapmadıklarını ve insanların da aynı şekilde üremediklerini konu almaktadır. Bereket tanrısını bulmaları için Büyük Güneş Tanrısı bir ziyafet düzenleyerek 1000 tanrıyı davet etmiştir. Onlar yedi fakat yeterince yiyemediler, onlar içti fakat susuzluğu gideremediler, diye başlar hikâye; fırtına tanrısının oğlu Telipino’nun öfkelenip gittiğini ve giderken bütün bereketi ve her şeyi yanında götürdüğünü söyler. Oğlunu aramaları için Güneş Tanrısı hızlı kartalını göndermiştir. Git yüksek dağlarda araştır, bul ve gel, der. Soylu Tanrı Telipino’yu bulamadım, diye yanıt verir fırtına tanrısı, ne yapsak acaba? bizzat kendim aramaya gideceğim, der ardından aramaya koyulur. Şehrin kapısına gider, kapılar açılmaz, süngülerini kırar, fırtına tanrısı kilitlerini kırar ama yine hiçbir yerde bulamaz. Hanahanna bir arıyı göndererek Git, Telipino’yu bul, getir der ve bütün arayan tanrılar ile insanlar, küçük bir arının onu bulamayacağını ve arının kanatlarının onu bulup getirmeye yetmeyeceğini söylerler. Çünkü büyük ve küçük tanrılar, onu aradıklarından beri bulamadıklarını dile getirmişlerdir. Arı yüksek dağları ve tepeleri aradı, onun içerisindeki bal tükendi. Onu bulduğu zaman ayaklarından, gözlerinden temizle ve onu bana getir, demiştir. Onu bal mumu ile al ve onun gözlerini, ayaklarını temizle; onu bana getir. Arı yüksek dağları ve vadileri aradıktan sonra onu bulmuştur. Bulduğu zaman ona sokar ve uykudan uyanan bereket tanrısı sinirlenir, sinirini yatıştırırlar. Ülkesine geldiği zaman bolluk ve bereket ardından gelir. Hannahanna fırtına tanrısı da kaybolunca onda da arıyı göndermiştir (Karağuz, 2001).

Hikâyede bereketin küçük arılarda kanatlarında ve ayaklarında saklı olduğu, insanların çeşitli meyveleri ve sebzeleri tohumlayarak olgunlaşmasını sağladığı anlatılmaktadır.

Arıların semavi dinlerde de etkin bir şekilde bahsedilmiştir. Kuran’da Nahl Suresinde şu şekilde geçmektedir: Rabbin bal arılarına şöyle emretti: Dağlardan, taşlardan ve insanların oluşturduğu kovuklardan kendine evler yap, her türlü meyve ve sebzeyi dolaş. Ayetin devamında ise bir uyarı şeklinde ekleme yapılmıştır, düşünen bir toplum için ibretler vardır. Mitolojik hikâyelerde ve semavi din mitolojilerinde de aktarılan bereketin küçük bir arının kanatlarına sıkıştırılmış olması ve bereketin topraklardan gitmesi düşündürücü bir unsur olmuştur. Arıların toplumsal hayattaki rolü

ile insanlar kıyaslandığında, insan ve arı hareketlerinin birbirine benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Bir arı kolonisi ile toplumsal hayatı insan hayatıyla kıyaslayınca, insanların ve arıların benzer tepkiler verdiği anlaşılmaktadır. Arıların ballarını almak isteyince insanlara saldırdıkları ya da evleri rahatsız edildiğinde saldırılara maruz kaldıkları gözlemlenmektedir. Farklı bir kovanın arısı başka bir kovana aktarıldığında, arılar kokularından dolayı kendilerinden olmayan arılara saldırmakta ve onları telef etmektedir. İnsanlara bakıldığında, kültürel olarak farklı coğrafyalardaki insanların arasında bağlantı veya samimiyet olmayanlara hoşgörülü davranmadıkları pek çok yerde görülebilmektedir. Özellikle savaşların yaşandığı ve doğal ya da yeraltı zenginlikleri için farklı coğrafyalar üzerinde savaşlar çıktığı durumlarda, insanların birbirleriyle mücadelesi gözlemlenmektedir. Arıların kovanlarının yan yana olmasına rağmen, bir kovanın içerisinde güçsüz zayıf olan komşu kovanlar, kendilerinden güçsüz olanları ezmesi ve onlara yağma etmesi kolonilerin telef olmasına sebep olmaktadır. Düşündürücü olan ise, insanların ve arıların doğal yaşam ve mücadelelerinin birbirine benzemesidir. Güçlünün güçsüzü ezdiği günümüz çağdaş toplumlarında karşımıza çıkan çarpıcı imgelerden biri olmaktadır.

Arı imgesini kullanan birçok sanatçı bulunmaktadır. Bu sanatçılardan Salvador Dali, Joseph Beuys, Mark Thompson, Aganetha Dyck ve Francene Hart'ın eserleri sırasıyla incelenmiştir.

Resim 39. Salvador Dali, Uyanmadan Bir Saniye Önce Bir Arının Narın Etrafında Uçmasıyla Oluşan Rüya, 1944.

Kaynak:<https://www.arthipo.com/tr-tr/salvador-dali-uyanmadan-bir-saniye-once-nar-etrafında-ucan-arinin-sebep-oldugu-ruya.html>

Salvador Dali'nin bu eserinde gördüğümüz gibi, gerçeküstücü ve fantastik bir biçimde resimlediği eşi Gala'nın rüyasından klasik betimlemenin dışında, çalışmanın konusu olan Sürrealizm ve arı imgesinden hareketle nar ve arı sembolü derin ifadeler

barındırmaktadır. Mitolojik kaynaklarda da geçen nar ve arı, bereket tanrıçasının ve bakireliğin temsilcisi olarak yer almaktadır.

Resim 40. Resim 'den bir kesit.

Kaynak:<https://www.arthipo.com/tr-tr/salvador-dali-uyanmadan-bir-saniye-once-nar-etrafında-ucan-arinin-sebep-oldugu-ruya.html>

Deniz Gezgin, Bitki Mitosları adlı kitabındaki derlemelerinde narı şu şekilde ifade etmiştir: ‘‘Nar meyvesinin güneşle ilişkilendirildiği, kırmızı suyunun yaşamı temsil ettiği ve bereketin sembolü olduğu aktarılmıştır’’ (Gezgin, 2015).

Resim 41. Joseph Beuys, Kassel'deki Documenta 6 için kurduğu yerleştirme, balı pompalayan motorların yanında, 1977.

Kaynak:Ramirez, 2007

Joseph Beuys çeşitli yerleştirme sanatı performanslarında arı imgesini kullanırken arıcılık materyallerinden faydalananarak uygulamalarını bu şekilde ifade etmiştir.

Resim 42. Mark Thompson, Performans sanatı denemesi, Kovan'da Yaşamak, 1979.
Kaynak:Ramirez, 2007

Mark Thompson, buna benzer birçok performans sanatı örneğinde arılarla yaşamının nasıl hissettirdiği konusunda tecrübeler edinmiştir.

Resim 43. Aganetha Dyck, Uzatılmış Düğün Partisi; Nedime, 1995
Kaynak:Ramirez, 2007.

Aslında heykeltıraş olan Aganetha Dyck, yerleştirme sanatı olarak adlandırabileceğimiz Marcel Duchamp'ın yaptığına benzer şekilde hazır nesneleri arı kovanları içerisine yerleştirerek, arıların mumyalamasıyla oluşan mum dokusunu kovandan çıkarttıktan sonra sergilemektedir.

Resim 44. Francene Hart, Arı Mandala, 2013.

Kaynak:Hart, 2021

Resim 45. Francene Hart, Altı Köşe.

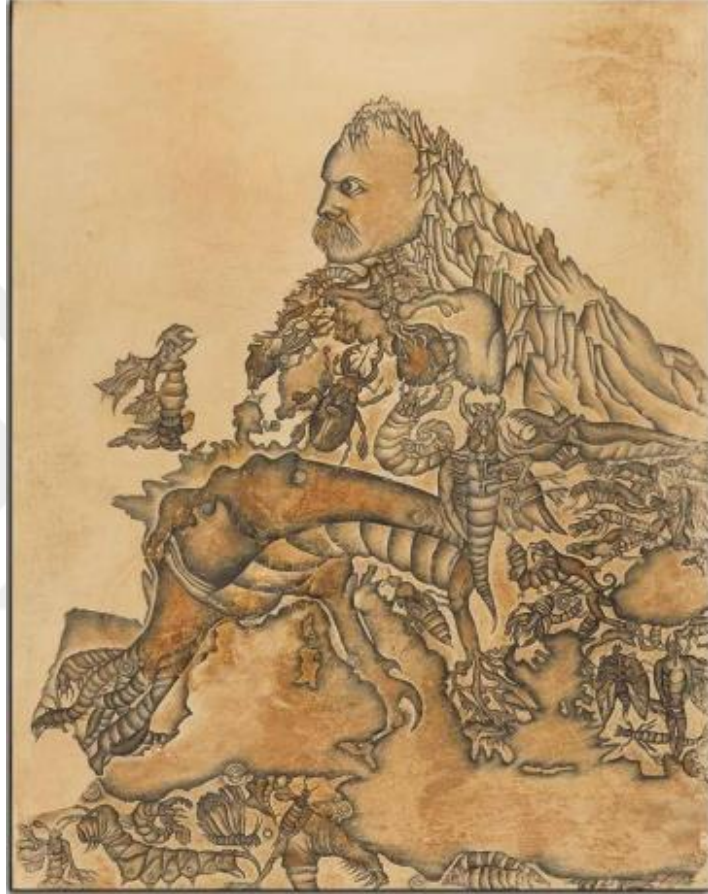
Kaynak:Hart, 2021.

Sanatçı sabah uyanınca topluluk halinde su içen arıları görünce onları resmetmek istemiş ve şu şekilde arılara atıf yapmıştır. Arı Mandala isimli resmini yaptığı zaman amacının kovanlarda yaşayan balarılarını onurlandırmak olduğunu dile getirmiştir (Hart, 2021).

3.3. SEÇİLİ ESERLER ÜZERİNDEN ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATINDA SÜRREAL ANLATIMLA ARI İMGESİ

Çağdaş Türk resminde sürreal anlatımla eser veren Yüksel Arslan ve Ergin İnan, resimleri ile sınırlandırılmıştır. Yüksel Arslan'ın bu çalışmasında, kapitalizmin

simgelerinden birçok sembol barındığı görülmektedir. İşçi sınıfını simgeleyen arılar, bu sembollerden biridir; resme baktığımızda kocaman bir dağın başında Karl Marx'a atıf yaparak dağın iç kısımlarında böcekler, arılar, karıncalar ve çeşitli işçi sınıfını temsil eden canlılara yer verdiğini görmekteyiz. Yüksel Arslan'ın Resim 46'daki çalışmasında arıların işçi sınıfından biriymiş gibi gösterildiğini fark etmekteyiz, arıların çalışkanlıklarıyla sembolik bir anlatımla ifade edildiği söylenebilir.

Resim 46. Yüksel Arslan, ARTURE.

Kaynak:<https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/yuksel-arслан-hayati-ve-eserleri/>

Ergin İnan'ın çeşit çeşit rengârenk böcekler, karıncalar, sinekler ve arıları işlediğini görmekteyiz. Gazete röportajlarında ve otobiyografisinde, küçüklüğünden beri küçük canlılara ve böceklere karşı bir ilgisi olduğunu ve kanatlarının üzerindeki parlayan ışıklardan etkilendiğini belirtmektedir. Bu etkileşimin sonrasında ise bu canlılara olan sevgisinin daha da arttığını söylemektedir. İlk yıllarında Mehmet Siyah Kalem'in desenlerinden etkilenmiş, sonraki yıllarında ise böceklere olan sevgisinden dolayı farklı yüzeylerde çeşitli böcekleri resmetmiştir.

Resim 47. Ergin İnan, 2006.

Kaynak:<https://artam.com/muzayede/378-modern-ve-cagdas-tablolar/ergin-inan-1943-ari-18>

Resim 48. Ergin İnan, 2013.

Kaynak:<https://uk.pinterest.com/pin/126663808255503689/>

Resim 49. Ergin İnan, 2013.

Kaynak:<https://www.tasanat.com/urun/3710936/ergin-inan-6-adet-serigrafi-baski-ozel-kutusunda-her-biri-50x40cm-imzali>

Resim 50. Ergin İnan, 2013.

Kaynak: <https://www.tasanat.com/urun/3710936/ergin-inan-6-adet-serigraf-baski-ozel-kutusunda-her-biri-50x40cm-imzali>

Resim 51. Ergin İnan, 2013.

Kaynak: <https://www.tasanat.com/urun/3710936/ergin-inan-6-adet-serigraf-baski-ozel-kutusunda-her-biri-50x40cm-imzali>

Resim 52. Ergin İnan, 2013.

Kaynak: <https://www.tasanat.com/urun/3710936/ergin-inan-6-adet-serigraf-baski-ozel-kutusunda-her-biri-50x40cm-imzali>

Resim 53. Ergin İnan, 2013.

Kaynak:<https://www.tasanat.com/urun/3710936/ergin-inan-6-adet-serigrafi-baski-ozel-kutusunda-her-biri-50x40cm-imzali>

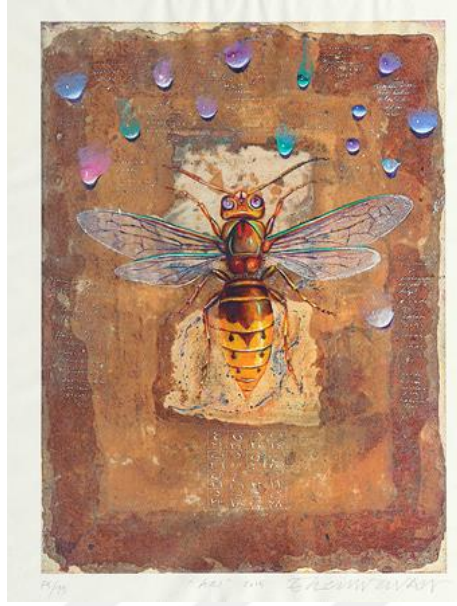
Resim 54. Ergin İnan, 2013.

Kaynak:<https://www.tasanat.com/urun/3710936/ergin-inan-6-adet-serigrafi-baski-ozel-kutusunda-her-biri-50x40cm-imzali>

Resim 55. Ergin İnan, 2015.

Kaynak:<https://www.artiummodern.com/urun/3998370/ergin-inan-d-1943-2-adet-a-ari-imzali-2015-tarihli-el-yapimi-hamur-kagit>

Resim 56. Ergin İnan, 2015.

Kaynak: <https://www.artiummodern.com/urun/3998370/ergin-inan-d-1943-2-adet-a-ari-imzali-2015-tarihli-el-yapimi-hamur-kagit>

Resim 57. Ergin İnan, 2015.

Kaynak: <https://www.ankaraantikacilik.com/urun/6364232/ergin-inan-d-1943-isimsiz-hahnemuhle-matt-fibre-200-gr-kagit-uzerine-baski-ka>

4. BÖLÜM

ARI İMGESİ KULLANARAK OLUŞTURULAN SÜRREAL UYGULAMALAR

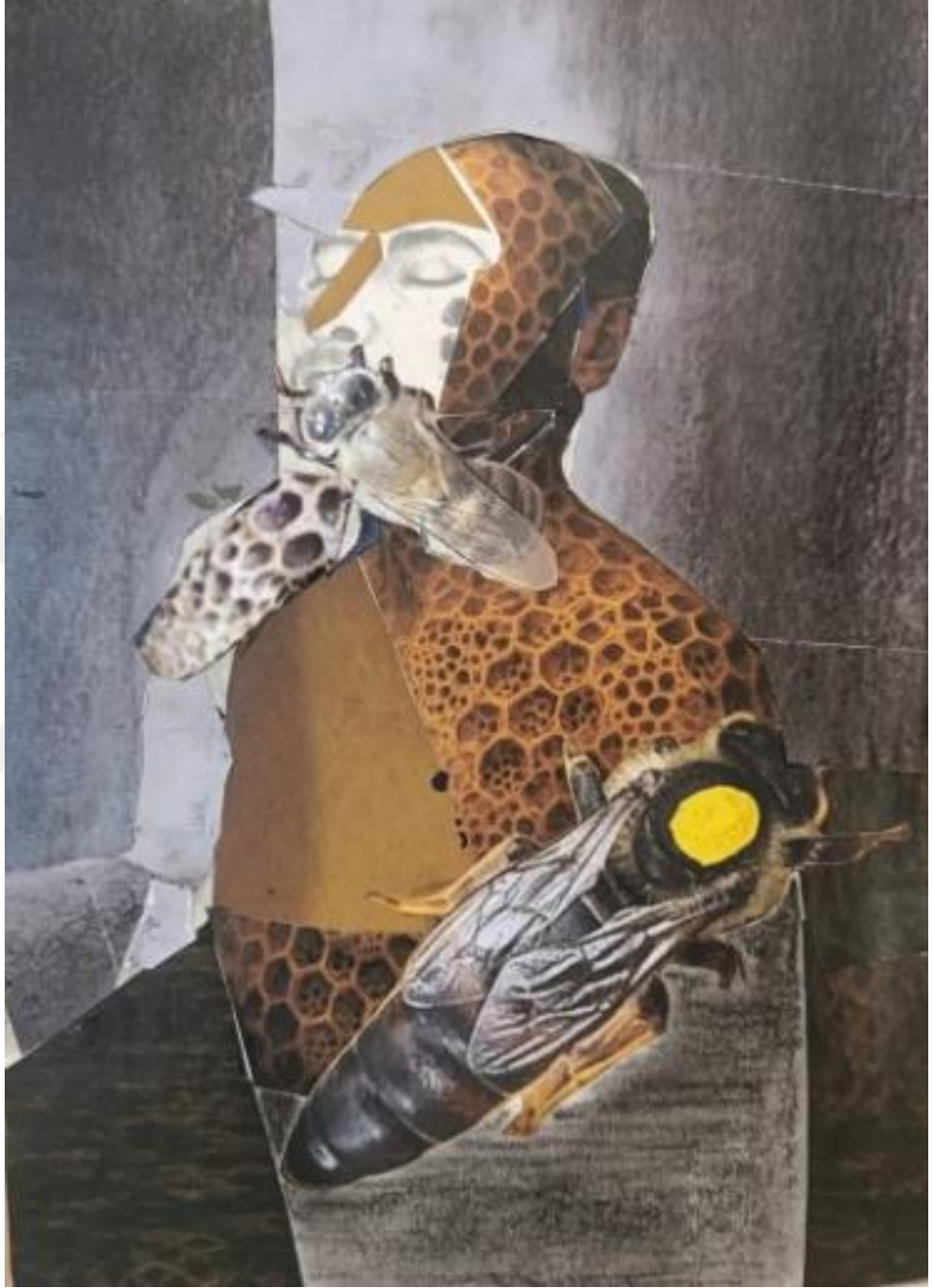
4.1. ESERLERİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİNİN OLUŞTURULMASI

Bu çalışmada, çağdaş Türk resminde Sürrealizm ve arı imgesi üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Sürrealizmin üslubu, ilk olarak Avrupa’da ortaya çıkışından itibaren sanatçıların nasıl yapıtlar ortaya koyduğu üzerinden ele alınmıştır. Bu doğrultuda, sürrealist ressamların çocukluklarından itibaren hafızalarında kalan imgelerden yararlandıkları ve sosyal çevrede bulunan nesneleri sanat eserine dönüştürdükleri düşüncesi, benim de yapacağım resimlerde rüyalardan ve çocukluktan kalan hayali duyguları fantastik bir biçimde ortaya koyma fikrini oluşturmuştur.

Eserlerin kavramsal sürecinde, eskiz çalışmaları ve uygulama sonrasında resimlerin anlaşılması açısından, ilk olarak klasik resim üslubuyla resmetmenin çalışmanın gidişatı için önemli olacağı sonucuna varılmıştır. Arıları çalışma sebebim ise hem teslimiyet hem de itiraz duygusunu resimlere aktararak rüyalarımı ifade etmektir. Arıların yok olma korkusu ile beni heyecanlandıran sesleri ve hareketlerinden kaynaklanan görünmeyen kanat çırpımları doğrultusunda, arı imgesini kullanarak arı ailesini çalışmalarına aktarmak istedim. Resimler teknik olarak karakalem, kömür kalem ve guaş boya ile yapılmış; fantastik ifadeleri ortaya çıkarmak amacıyla kolaj ve akrilik çalışmalarla sürece devam edilmiştir.

4.2. UYGULAMALAR

Bu çalışmada arı imgesini kullanmamdaki temel sebep, 2019 yılında dünyayı saran koronavirüs ve o dönemde insanların dünya üzerindeki her şeyden mahrum kalmasıdır, bu durum beni derinden etkiledi. İlk arı çalışmasını da o dönemde yapmış bulundum. Ardından, çalışmama ilham olan arı ölümleri ve insanların ölümle yüz yüze gelmesi, Albert Einstein'ın ifadesinde yola çıkarak “bal arıları ölürse insanlar dört sene yaşar” sözü, bilimsel açıdan bakıldığında insanların tükettikleri birçok gıda ürününün arıların tozlaşmasıyla olgunlaşmasının düşündürücü olduğunu ortaya koymuştur. Uygulamalara başlarken, ilk olarak kendimi rüyalarımda gördüğüm arıları ve sesleri canlandırmak istedim. Rüyalarımda arılarla birlikte yaşarken birdenbire yok olması ve başkalaşması beni tedirgin eden unsurlardan biri olmuştur. Kolajlara ve uygulamalara destek olması için fotoğraf arşivimdeki arı fotoğraflarını inceledim. Fotoğraflarımı uyurken zihnimde yaşadığım heyecanı ve endişeyi nasıl ifade ederim diye kolaj denemeleri yaptım. Rüyalarımdeki atmosferi yakalamak için eksik kalan kısımları yapay zekaya, kendime ait olan fotoğraflardan mum dokusu oluşturmak için komutlar verdim; rüyalarımdeki kasvetli havayı, üzerimde mumların ve arıların yapışık olması gerektiği az da olsa benzerlik yakalamaya çalıştım. Resim 58 ve 59'daki vücuda yapışmış mum hissini oluşturmayı amaçladım; ardından resim 61'deki elin üzerini kaplayan mum dokusunu oluşturmak için yapay zekâ materyali kullandım.

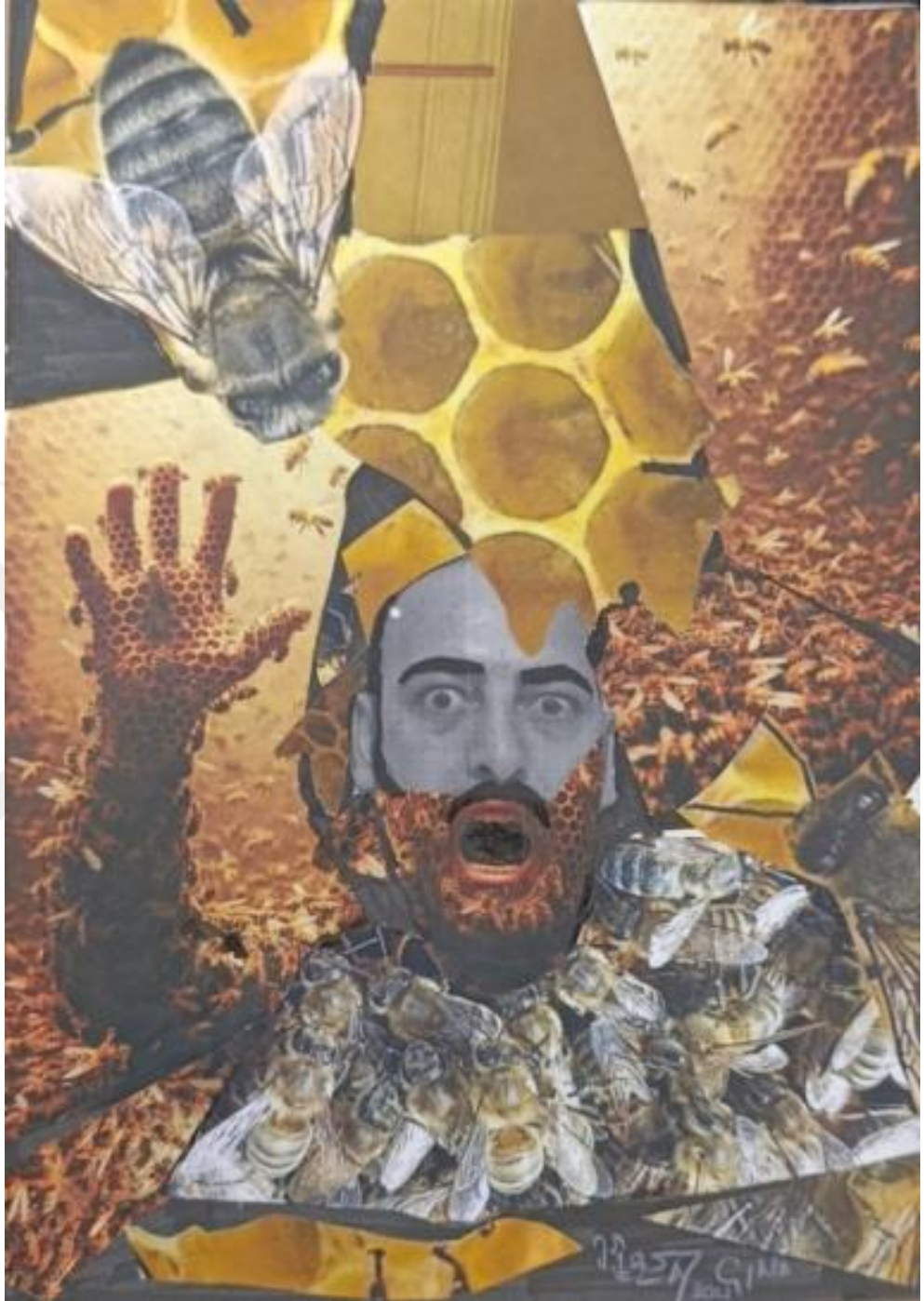
Resim 58. Kürşat Çinar, Kolaj, 29x22 cm, 2025.

Resim 59. Kürşat Çınar, Kolaj, 29x22, 2025.

Resim 60. Kürşat Çinar, Kolaj, 29x22 cm, 2025.

Resim 61. Kürşat Çınar, Kolaj, 29x21 cm, 2025.

Resim 62. Kürşat Çinar, Kolaj, 29x22 cm, 2025.

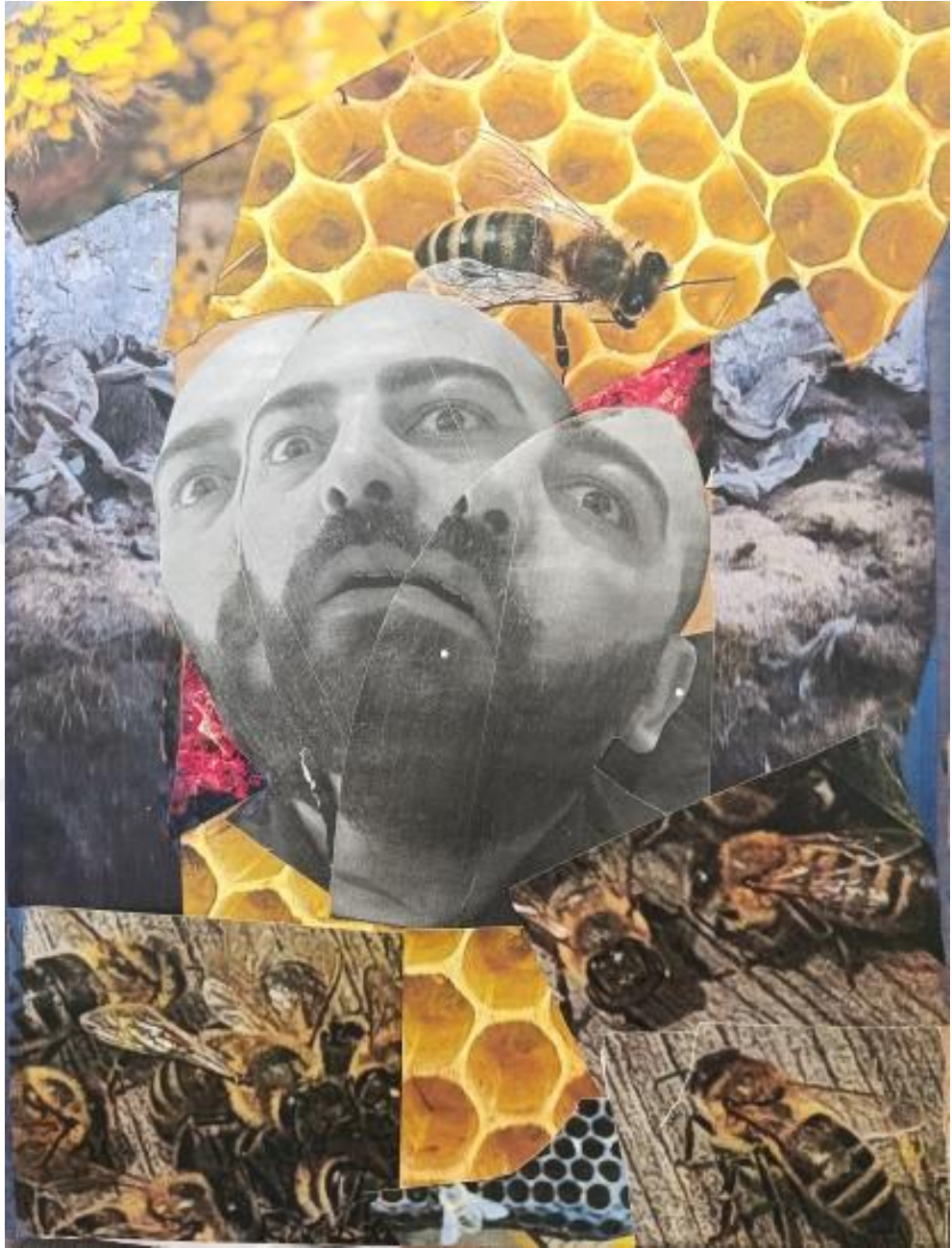
Resim 63. Kürşat Çinar, Kolaj, 33x32 cm, 2025.

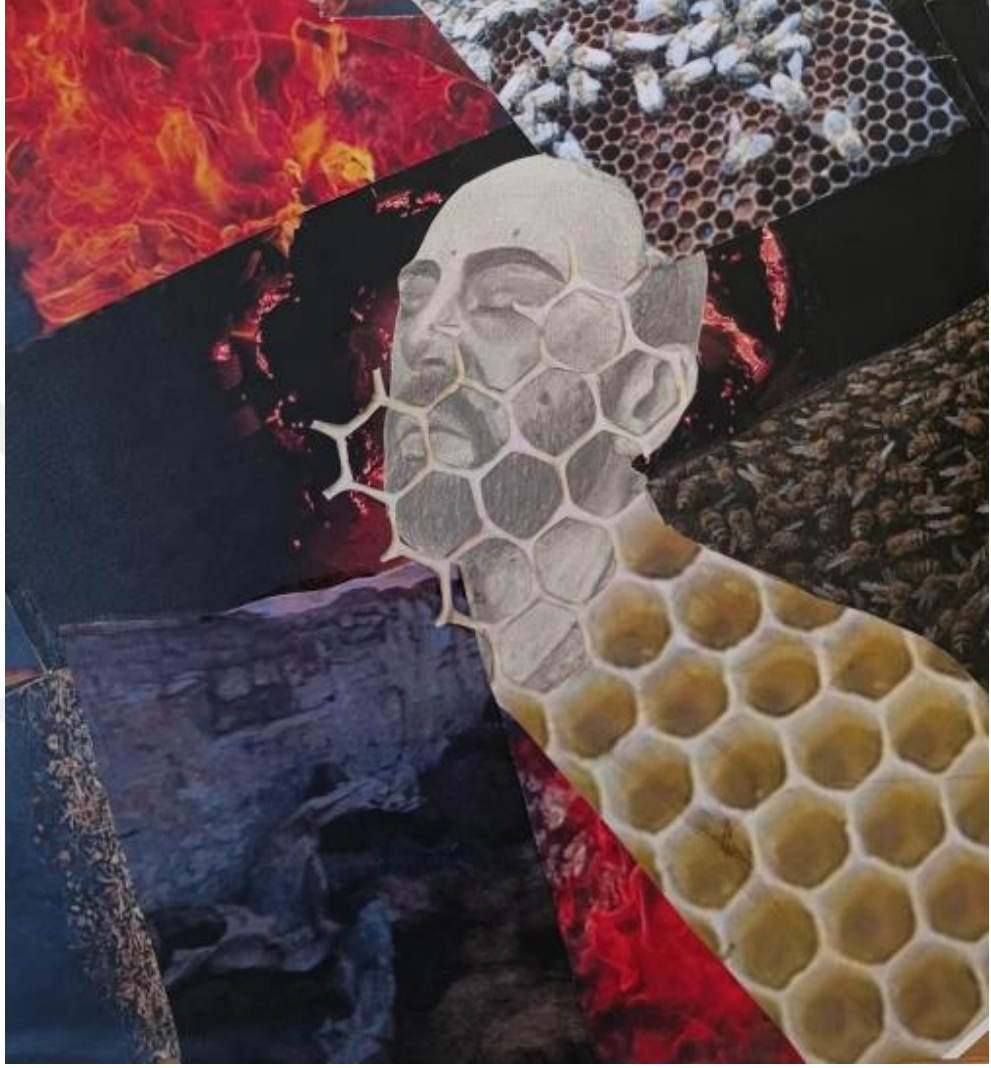
Resim 64. Kürşat Çinar, Kolaj, 30x23 cm, 2025.

Resim 65. Kürşat Çinar, Kolaj, 50x46 cm, 2025.

Resim 66. Kürşat Çinar, Kolaj, 42x33 cm, 2025.

Resim 67. Kürşat Çinar, Kolaj, 35x33 cm, 2025.

Resim 68. Kürşat Çinar, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 50x35 cm, 2025.

Resim 69. Kürşat Çinar, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 50x35 cm, 2025.

SONUÇ

Sürrealizm üslubunun adlandırılmasından önce, bu üslupta çeşitli anlatılar ve eserler bulunmaktaydı. Mağara resimlerinden itibaren, ilk insan topluluklarının kendilerini ifade etme biçimlerinde, önemli eserlerdeki av sahneleri gerçeküstü ve hayali bir şekilde resmedilmiştir. Sürrealizmin yalnızca mağara resimleriyle sınırlı olmadığını, erken Hristiyanlık dönemlerinde de tanrısal ifadelerin kişileştirilerek insanlaştırıldığı ya da fantastik bir şekilde doğayla iç içe tanrıçalar ve periler gibi gözle görülmeyen varlıkların kurgulanarak eserlerde aktarıldığını söylemek mümkündür.

Avrupa’da, klasik resim sanatlarına karşı bir tepki olarak birçok akım ortaya çıkmıştır. Bu akımlardan biri olan Sürrealizm, klasik sanatlara başkaldıran önemli bir sanat üslubudur. Marcel Duchamp, Sürrealizmin ilk öncüsü olmuş ve yıllar sonra bu akım, bir sanat hareketi olarak tanımlanmıştır. 1924 yılında André Breton’un yazdığı sanat manifestosuyla Sürrealizm bir akım halini almıştır. Sigmund Freud’un psikanaliz kuramından ilham alarak, dış gerçeklikten kopmuş akıl hastalarının ruhsal düşüncelerini, saf akıl oyunlarına dayalı ifadeler olarak tanımlayan görüş etrafında toplanan sürrealist sanatçılar, resimlerinde hayali ve fantastik ifadelere büyük önem vermiştir.

Eski Türk kültürü ve sanatında, mitolojik anlatımdaki iç içe geçmiş semboller, düşsel anlatılar ve gerçeküstü öğeler nedeniyle sürreal etkiler zaten varlık göstermekteydi. Bu anlatım dilini Selçuklu döneminde üretilen eserlerde gözlemlemek mümkündür. Ancak Osmanlı dönemine gelindiğinde, özellikle resim sanatı uzun süre minyatür ve süsleme geleneğinin kalıpları içinde sıkışıp kaldı. Türk resminde Batı tarzı resim ancak 19. yüzyılın sonlarında etkisini göstermeye başladı. Avrupa’da 1900’lü yılların başında ortaya çıkan Sürrealizm akımı ise Türkiye’de altyapısını geç oluşturması nedeniyle 1950’li yıllardan itibaren sanatçıların ilgisini çekmeyi başarmıştır.

Türk resminde ise Ergin İnan, çalışmalarının ilk dönemlerinde mitolojik desenlerden esinlenerek şekil bozmalar yapmış; sonraki dönemlerinde ise böceklerle duyduğu ilgiden dolayı kanatlarındaki renklerden ilham alarak kendine has karakterler yaratmış ve fantastik ifadeler vermiştir. Semra Çevik, eserlerinde biçimleri bozarak bir anlatım biçimi tercih etmiştir. Çevik, özellikle kadın temalı resimlere yer vermiş; bu

resimlerde kadın portrelerinde deformasyonlar yaparak renklerle karakteristik, fantastik yüz ifadeleri oluşturmuştur. Bu araştırma sonrası “Çağdaş Türk Resminde Sürrealizm ve Arı İmgesi” isimli çalışmada toplanan veriler ışığında, arı imgesini de materyal olarak kullandığım çalışmaya ekleyerek, çocukluğumda rüyalarımda gördüğüm arıları ve zihnimde kalan arı imgesini Sürrealizm bağlamında konuya dâhil ettim. Sürrealizmin rüyalardan ve korkulardan yararlanması, konu bakımından psikolojik ifadeler içermesi de arı imgesini bu üslupta düşünmeme sebep olmuştur.

Uygulama çalışmalarında tercih edilen arı imgesi, bereket, toplumsal yaşam ve mücadele ruhunu vurgulanmaktadır. Mitolojik anlatılardan günümüze, arıların bereketle ilişkilendirilmesi, insan ve arı davranışlarının benzerliğini düşündürücü kılmaktadır. Kovan yapısı ile insan toplumu karşılaştırıldığında, savunma, aidiyet, hoşgörüsüzlük ve güç mücadelesi gibi tepkilerin örtüştüğü görülmektedir. Farklı olanın dışlanması, güçsüzün ezilmesi ve yağma hem insanlarda hem arılarda yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. Doğanın tahribi, arıların yok oluşu ve çevresel ihmaller, insan yaşamını da tehdit etmektedir. Bu bağlamda arı imgesi, sanatçılar aracılığıyla sürreal bir anlatımla ele alınarak ifade edilmektedir. İnsanların ve arıların doğal yaşam mücadelelerinin birbirine benzemesi, doğum, bereket ve yaşamla ilişkisi, tozlaşma yoluyla doğaya katkısı üzerinden ortak anlatılarla ilişkilendirilmiştir.

Sonuç olarak, gerçeküstü üslupta çalışan çağdaş Türk ressamlar, yaptıkları eserleri genellikle hayali, fantastik ve kültürel aidiyetler içeren imgelerden yararlanarak oluşturmuşlardır. Bu resimlerin bazen çocukluk korkularından, bazen de sevdikleri bir imgeden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Akbulut, D. (2011). *Türk Resminin Öncüleri*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Antmen, A. (2016). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayınları.
- Arlı, B. (2000). *Oryantalizmden Çağdaş Türk Resmine*. İstanbul: Creative Yayıncılık
- Artun, A. (2013). *Çağdaş Sanat ve Kültüralizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aslanapa, O. (2022). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ateş, M. (2012). *Mitolojiler ve Semboller*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Beydiz, M. (2016). *Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Breton, A. (2009). *Sürrealist Manifestolar*. İstanbul: Altıkırbeş Yayın.
- Büyük, D. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Yazar Yayınları
- Cauquelin, A. (2024). *Çağdaş Sanat*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Curtis, G. (2018). *Mağara Ressamları*. İstanbul: Redingot Kitabevi.
- Çelgin, G. (1986). *Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde Artemis*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Dickerson, M. (2021). *A'dan Z'ye Sanat Tarihi*. Tarih Öncesinden Postmodern Zamanlara Görsel Sanatlar. İstanbul: Say Yayınları.
- Doğan, D. M. (2011). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Yazar Yayınları.
- Eczacıbaşı. (1997). *Sanat Ansiklopedisi 1*. İstanbul: Yem Yayın (Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları).
- Eczacıbaşı. (2008). *Sanat Ansiklopedisi 2*. İstanbul: Yem Yayın (Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları).
- Eczacıbaşı. (1997). *Sanat Ansiklopedisi 2*. İstanbul: Yem Yayın (Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları).
- Eczacıbaşı. (1997). *Sanat Ansiklopedisi 3*. İstanbul: Yem Yayın (Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları).
- Eczacıbaşı. (2008). *Sanat Ansiklopedisi 1*. İstanbul: Yem Yayın (Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları).
- Edgü, F. (1999). *Komet*. İstanbul: Garanti Yayınları.
- Eroğlu, Ö. (2019). *Türkiye'de Resim Sanatı*. İstanbul: Tekhne Yayınları.

Ersoy, A. (2010). *Sanat Eleştirisi*. İstanbul: Artes Yayınları.

Gezgin, D. (2015). *Bitki Mitosları*. İstanbul: SEL Yayıncılık.

Hart, F. (2021). *Doğanın Kutsal Geometrisi*. İstanbul: Beyaz Baykuş, Deniz Ofset.

Hodge, S. (2013). *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Sanat Fikri*. İstanbul: Domingo Yayınevi.

https://10layn.com/marcel-duchamp/5-marcel_duchamp-cesme-1917/#google_vignette 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://artam.com/makaleler/sanatci/dusler-dunyasinin-gizil-ressami-komet> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://artam.com/muzayede/356-cagdas-ve-klasik-tablolar/ergin-inan-1943-ari-17> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://artam.com/muzayede/360-modern-ve-cagdas-tablolar/erol-akyavas-1932-1999-miracname-serisi-17> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://artam.com/muzayede/378-modern-ve-cagdas-tablolar/ergin-inan-1943-ari-18> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://artdogistanbul.com/ergin-inandan-kagit-ve-kalem-sergisi/> 26.10.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://chatgpt.com/> Dil üslup geliştirme. 15.01.2026 Tarihinde erişilmiştir.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Francis_Picabia,_1917_-_Parade_amoureuse_-_Love_parade.jpg 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_-_La_nascita_di_Venere_-_Google_Art_Project_-_edited.jpg 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://en.wikipedia.org/wiki/Bee>

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Son_of_Man 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://nina.bencoya.com/219/nedim-gunsuru-sever-misiniz/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://onedio.com/haber/mantiga-ve-entelektuel-katiliga-isyan-eden-dada-akimi-na-ait-sanat-eserleri-537985> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://play.google.com/store/apps/details?id=grammarchecker.corrector> Dil üslup geliştirme. 07.12.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://rbrpublishing.wordpress.com/2017/01/20/reinventing-everyday-objects-to-provoke-thoughts/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://share.google/otRFKNGImZx6sOj2x> Google Gemini fotomontaj oluşturma ve dil üslup geliştirme. 15.11.2025 Tarihinde erişilmiştir.

https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Salvador_Dal%C3%AD_1939.jpg 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

[https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Umberto_Boccioni,_1913,_Dynamism_of_a_Cyclist_\(Dinamismo_di_un_ciclista\),_oil_on_canvas,_70_x_95_cm,_Gianni_Mattioli_Collection,_on_long-term_loan_to_the_Peggy_Guggenheim_Collection,_Venice.jpg](https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Umberto_Boccioni,_1913,_Dynamism_of_a_Cyclist_(Dinamismo_di_un_ciclista),_oil_on_canvas,_70_x_95_cm,_Gianni_Mattioli_Collection,_on_long-term_loan_to_the_Peggy_Guggenheim_Collection,_Venice.jpg) 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Belle%C4%9Fin_Azmi 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Artemis_Ephesos.JPG 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Artemis_Ephesos.JPG 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Y%C3%BCksel_Arslan_arture_156.jpg 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Turgut_Zaim 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://uk.pinterest.com/pin/126663808255503689/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://uskudarkultursanat.com/sergilerimiz/erol-denec-fantastik-realizm-sergisi> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://vbassets.vakifbank.com.tr/bankamiz/kultur-sanat/gemi-50x60-cm-tuval-uzerine-yagliboya-1989--50x60-min.jpg> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://wannart.com/icerik/8133-tum-kurallara-karsi-koyan-dada-hareketi> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.anatoliamuzayede.com/urun/6215784/ergin-inan-ipek-uzerine-ozgun-baski-70x63-cm> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.ankaraantikacilik.com/urun/512669/ergin-inan-d-1943-ari-ozgun-baski-22-99-imzali-2015-tarihli-70-x-52-cm-k> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.ankaraantikacilik.com/urun/6364232/ergin-inan-d-1943-isimsiz-hahnemuhle-matt-fibre-200-gr-kagit-uzerine-baski-ka> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-efes-artemisi-bulunali-61-yil-oldu-4617/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.arthipo.com/tr-tr/salvador-dali-uyanmadan-bir-saniye-once-nar-etrafinda-ucan-arinin-sebep-oldugu-ruya.html> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.artiummodern.com/urun/3998370/ergin-inan-d-1943-2-adet-a-ari-imzali-2015-tarihli-el-yapimi-hamur-kagit> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.artiummodern.com/urun/3998370/ergin-inan-d-1943-2-adet-a-ari-imzali-2015-tarihli-el-yapimi-hamur-kagit> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.e-skop.com/skopbulten/marcel-duchampin-sanati-ve-modern-parisin-cografyasi/986> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.galamuzayede.com/alaettn-aksoy.html> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.gzt.com/lugat/18-eylul-1956-dunyaca-unlu-artemis-heykeli-gun-isigina-cikarildi-3434093> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.haberturk.com/sinema-rehberi/endulus-kopegi-626-film> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.istanbulsanatevi.com/konular/soyut-dekoratif/geometrik/jean-arp-isimsiz-geometri/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-c/mahmut-cuda/mahmut-cuda-saranin-portresi/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-d/dereli-cevat/cevat-dereli-sultanahmet-camii/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-e/ernst-max/max-ernst-gelinin-giyinmesi-6943/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-m/magritte-René/René-magritte-bu-pipo-degildir-11446/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-m/Mirò-joan/joan-Mirò-gun-dogumunda-kadınlar-ve-kus-9507/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

<https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-t/tanguy-yves/yves-tanguy-zamanin-mobilyasi/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.

- <https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/erol-akyavas-hayati-ve-eserleri/>
26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/yuksel-arslan-hayati-ve-eserleri/>
26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.nuriyem.com/eser/s135-136/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.pamono.eu/photograph-of-André-breton-by-man-ray-1977?srsId=AfmBOorJW1v0il3BYbKbsfBbFkdKbG-93NbcjD3rI9KykeY2cMGwIWyp> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.sanatsanat.com/frotaj-teknigi-nedir/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.sanatsanat.com/grataj-teknigi-nedir/> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.tasanat.com/urun/3710936/ergin-inan-6-adet-serigraf-baski-ozel-kutusunda-her-biri-50x40cm-imzali> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.unlimitedrag.com/post/gercekustunun-sularinda-gezerken-bir-arsiv-yaratmak> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.utkuvarlik.com/Eser-Detay/Butun-Katalog/1> 26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- <https://www.wikiart.org/en/joan-Mirò/the-smile-of-the-flamboyant-wings>
26.07.2025 Tarihinde erişilmiştir.
- İpşiroğlu, M. (1985). *Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem*. İstanbul: Ada Yayınları.
- İpşiroğlu, M. (2008). *Bozkır Rüzgârı Siyah Kalem*. İkinci Baskı. İstanbul: KYK Yayınları.
- İpşiroğlu, M. (2009). *Sanatta Devrim*. Dördüncü Baskı. İstanbul: Yorum Sanat Yayınevi.
- İpşiroğlu, M. (2010). *Oluşum Süreci içinde Sanatın Tarihi*. İstanbul: Pasifik Ofset.
- İslimyeli, N. (1976). *Sanat Terimleri Ansiklopedisi*. Ankara: Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası.
- Karağuz, G. (2001). *Hitit Mitolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Köroğlu, H. (2016). *Bal Arılarından Verimlilik İlkeleri*. Kayseri: Yayınevi.
- Little, S. (2010). *İzimler Sanatı Anlamak*. İstanbul: YEM Yayınları.

- Morris, D. (2023). *Sürrealistlerin Hayatları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ocean, A. (2016). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Mitoloji Tarihi Yayınları.
- Özdayıoğlu, M. (2013). *Anadolu Mitolojileri ve Efsaneleri*. Ankara: İrem Matbaacılık.
- Ramirez, J.A. (2007). *Arı Kovanı Metaforu*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- RHM. (2007). *Türk Resim Sanatının Asırlık Öyküsü*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- RHM. (2007). *Türk Resim Sanatının Asırlık Öyküsü 2*. İstanbul: Mas Matbaa.
- Savaşer, I. (2024). *Geçmişten Günümüze Türk Resim Sanatı*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Şisman, A. (2006). *Sanat ve Sanat Kavramına Giriş*, İstanbul: Yaz Yayınları.
- Tansuğ, S. (1990). *Türk Resminde Yeni Dönem*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tansuğ, S. (2011). *Resim Sanatının Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turani, A. (2015). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uygur, H. (2017) *Sanatın Aktüel Tarihi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Varlık, U. (2021). *Utku Varlık*. Fransa Erişim tarihi1 Ekim 2023. <https://www.utkuvarlik.com/>.
- Whitham, G ve Pooke, G.(2022). *Çağdaş Sanatı Anlamak*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi
- Yıldız, E. (2023). *Çağdaş Türk Sanatı 1923'ten Günümüze*: Ankara: Nobel Bilimsel Eserler
- Zihnioğlu, Y. (2007). *Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi*. İstanbul: Kitap Yayınevi

EKLER

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU FORMU

	T.C. ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ YÜKSEK LİSANS ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU FORMU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ SANAT VE TASARIM ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 19/01/2026	
Tez Başlığı : Çağdaş Türk Resminde Sürrealizm ve Arı İmgesi	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 72 sayfalık kısmına ilişkin, 19/01/2026 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17 'dir.	
Uygulanan filtrelemeler:	
1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar dâhil 4- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
19.01.2026	
Adı Soyadı: Kürşat ÇINAR Öğrenci No: 2248900007 Anabilim Dalı: Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı Programı: Sanat ve Tasarım Bilim Dalı Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora	
<u>DANIŞMAN ONAYI</u>	
UYGUNDUR.	
Doç. Dr. Filiz ÖZTÜRK	

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

	T.C. ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ SANAT VE TASARIM ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 23/01/2026	
Tez Başlığı: Çağdaş Türk Resminde Sürrealizm ve Arı İmgesi	
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:	
1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.	
Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
23.01.2026 Adı Soyadı: Kürşat ÇİNAR Öğrenci No: 22408900007 Anabilim Dalı: Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı Programı: Sanat ve Tasarım Bilim Dalı Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora	
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> _____ Doç. Dr. Filiz ÖZTÜRK Detaylı Bilgi: https://www.ardahan.edu.tr/birim.aspx?=1002003	

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :Kürşat ÇİNAR

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi LEE Sanat ve Tasarım

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

Çevre Konulu Resim Yarışması (İl Üçüncüsü) Sergisi, Ardahan Kalesi 2014

Uluslararası Resim Çalıştayı (Görevli Öğrenci), Ardahan Üniversitesi, 2018

The 26th Nami No Kai Exhibition, Hiroshima Prefectural Art Museum. Japonya 2018

Yıl Sonu Karma Resim Sergisi, Ardahan Üniversitesi, 2018

Uluslararası Resim Çalıştayı (Görevli Öğrenci), Ardahan Üniversitesi, 2019

Yıl Sonu Karma Resim Sergisi, Ardahan Üniversitesi, 2019

15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Resim Yarışması Sergisi, Milli Egemenlik Parkı Ardahan, 2019

ARÜSEM Ünlü Türk Bilim İnsanlarının Resmedilmesi Görevlendirme, Ardahan, 2020

Hazan Gülü Sergisi ve Workshop (Görevli Öğrenci) Iğdır Üniversitesi, 2022

Uluslararası Mitoloji Sempozyumu Sergisi, Ardahan Üniversitesi, 2022

İletişim

E-Posta Adresi :

Jüri Tarihi : 24.11.2025